

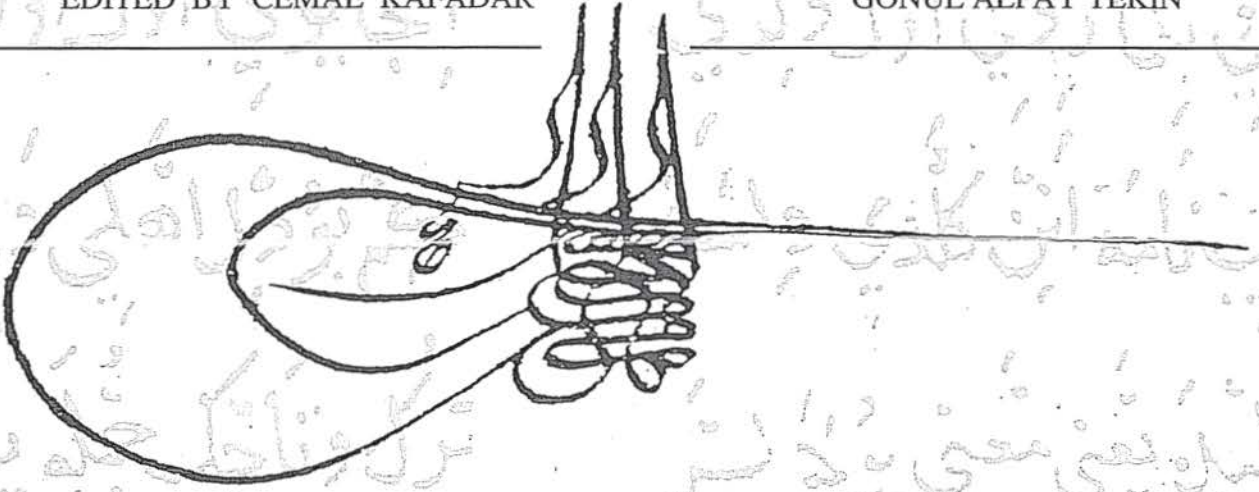
Established by ŐINASI TEKİN

JOURNAL OF TURKISH STUDIES
TÜRKLÜK BİLGİSİ ARAŞTIRMALARI

VOLUME 33/II
2009

EDITED BY CEMAL KAFADAR

GÖNÜL ALPAY TEKİN

FESTSCHRIFT IN HONOR OF
CEM DİLÇİN
II

Guest Editor
Zehra TOSKA

Published at the Department of Near Eastern Languages and Civilizations

Harvard University

2009

PEÇELİ ERKEĞİ BULMAK: “KURRA”MI YOKSA “KURA”MI *Hz Osman'ın Muhaliflerinden Bir Grubu Teşhis*

Ali R. YENİCE¹

Hz Osman dönemi İslam Tarihinin en tartışmalı dönemlerinden birisidir. Bu sebepten dolayı en çok bilgi bulunan dönemlerden birisidir. Hz Ömer bir veya iki kişi tarafından öldürüldüğü için onun öldürülüşü hakkında tartışma çok az veya hemen hiç yok gibidir. Fakat Hz Osman'ın öldürülüşü toplumun birçok kesimiyle alakalı olduğundan muazzam miktarda bilgi bulunmaktadır. Bu dönemde yaşamış insanlar ve hatıraları kaydetmiş tarihçiler, müslümanlar olmalarından dolayı “büyük sahabiler hakkında” kalem oynatmaktan (dini açıdan tehlikeli demek istiyorum) her zaman çekinmişlerdir. Bundan dolayı da sadece vakaları nakletmişler ve geri çekilmişlerdir. Tarihsel her olguda olduğu gibi bu konuda da, müslümanlar olarak bu büyük sahabiler hakkında gerçekleri sunmanın zorluğunun (hatta imkansızlığının) farkında idiler.

Hz Osman'a muhalif olanlar ve onu öldürmeye kadar işi götürenler toplumun çeşitli kesiminden idiler. Bunlardan biri, kaynaklarda her zaman göze çarpan “kurra” grubudur. “Hz Osman'ı öldürenler ve dayandıkları sebepler” konusunda bu grubun önemli sorumlulukları olduğu kaynaklarda açıkça görülmektedir. Medine'ye gelenler arasında yer almışlar ve halifenin öldürülmesinde rol oynayan bu insanlar kimdi, rahatsızlıkları ne idi ve cesaretleri neye dayanmaktaydı ? Araştırma bu soruya cevap vermektedir.

TARTIŞMALAR

Konuya ilk defa dikkat çeken Brünnow olmuştur (1884). Ona göre bunlar Hariciler içinde ayrı bir grup idiler. Wellhausen'a göre ise bunlar fukaha ile yakın ilişkide olan, onların çevresinde daha geniş bir halka oluşturmakta idiler. Temel özellikleri de dini aşk ve sevklerinin kuvvetli oluşu idi. Hz Osman'dan itibaren İslami otoritenin Kur'an emirlerini yerine getirmede yetersiz kalması yüzünden bu otoriteye muhalif olmaya başlamışlardır. Bu dini aşk ilk defa ridde sırasında (Yemame veya Akrabe savaşları) tezahür etmiş, daha

¹ Marmara Üniversitesi.

sonraları Hz Ali'yi desteklemişlerse de Hakemler olayının sonunda ona muhalif olmuşlar ve Hz Ali ile mücadele etmişlerdir².

M.Hinds ise (1971) doktora tezinde konuya değinmiştir. Tezinin özetini sunmuş olduğu makalesinde³, kurranın ilk ortaya çıkışının Said İbnu'l-As'ın Kufe valiliği sırasında olduğunu söylemektedir. Hinds'in dikkati 'sonraları harici olan kurra' kesimi üzerindedir (bütün kurra değil). Ona göre bu insanların çoğu muhtemelen "... Sevad'a yakın bölgelerden küçük küçük ilk gelen gruplar" idi (Eşter ve Yezid b. Kays). İlk gelenlerden olmalarından dolayı bu bölgenin zengin ve nüfuzlu insanları olduğunu tespit etmiştir. Hz Osman zamanında Said İbnu'l-As'ın yeni fetihler konusunda diğer valilere nispetle başarısız olması Kufe halkını diğer bölgelerden daha gergin olmasına yol açmıştır. Valinin bu duruma çözümü, gerginliği şehirdeki diğer kesimlerine dağıtma yoluyla azaltmaya çalışmak olmuştu. Kaçınılmaz olarak bu, ilk gelenlerin ilk fetihler sırasında elde ettikleri menfaatlerine dokunulması manasına gelmişti. Ondan sonra da kurra (eşraf ve kabile reisleri ile beraber) Hz Osman'ın idaresiyle yollarını ayırmışlardı.

Devamla Hinds, Siffin'den sonra, 'sonraları Harici olan kurra' Hz Ali'ye 'tahkim'i kabul etmesi gerektiği konusunda ısrar etmişlerdi, çünkü bunun sonucunda Emiru'l-Mu'minin ilan edileceğini düşünüyorlardı. Fakat nihayette, "...1.Hz Ali'nin Emiru'l-Mu'minin olarak tanınması olgusunun yokluğu ve 2.Hakemlerin "... el-sünne el-adile el-hasene el-camia ğayra'l-mufarrika" tabirini kullanmalarından sonra Hz Ali'yi tamamen terk ettiler. Çünkü, Hinds'e göre "...Kitabullah'ın tek otorite olarak kabul edilmesi ... pratikte bir şey ifade etmiyor ..., el-sünne ... el-camia ... tabiri de muğlak kalıyordu".

Neticede Hinds, kurra hakkında şöyle bir sonuca varmaktadır : En başlarda bunlar ilk fetihler sırasında Irak'a gelmiş fakat köken itibarıyla önemsiz kabilelere mensup insanlar idiler, çünkü Siffin'de müstakil aşiret-vari, kabile-vari (para-clan, para-tribal) gruplar olarak bahsedilmektedir, yani büyük değil küçük gruplar halinde oldukları anlaşılmaktadır. "Bölük-pörçük aşiretlerden oluşmuş (clan splinter) grupların liderleri"nin ilk gelenlerinden idiler. Mantıklı görünmekle birlikte Hinds'in açıklamasında bu gruba neden "kurra" dendiği noktası yeteri kadar açıklığa kavuşmamıştır. Ona göre hücumlar sırasında Enfal suresini ezbere bilenler ve bunu okumakla görevliler bulunmaktaydı, bu sebepten bunlara "kurra" denmekteydi, yani "Enfal (Cihad) suresini okuyanlar". Böyle bir küçük vazifeden dolayı apayrı bir kesim olarak mütalaa edilmeleri mantıklı değildir.

Bu konuda tutarlı bir açıklama getiren diğer bir tarihçi de M.A. Shaban olmuştur. Ona göre, tarihin bir döneminde müstensihler bir hata yapmışlar ve bu hata asırlarca devam etmiştir. Aslında bu grup "Kurra" değil "Kura" idi. Irak'ı fethedip sonra Hicaz'a dönenler (büyük sahabiler) ile bu toprakların idaresini üstlenenler (Ehlu'l-Kura) arasında bir mücadele yaşanmaktaydı (Hz Osman ve Hz Ali dönemlerinde). Burada müstensihlerin hata

² T. Nagel'in *EL*² deki makalesinin başlangıç kısmını özetleyerek buraya aldım.

³ Martin Hinds, "Kufan Political Alignments and Their Background in the Mid-Seventh Century A.D.", *IJMES*, 2, 1971, 346-67

yapmadıklarını varsayacağız (Shaban’ın hipotezi mantıklı görünmemektedir çünkü asırlarca bu hatanın kimse tarafından farkedilmediği ve anadili arapça olan insanlara bile mantıklı geldiği sonucuna götürmektedir)⁴. Araştırmalarımız sırasında rastladığımız bilgilerden sadece bir tanesinin Shaban’ın argümanını destekleyebileceğini söyleyebiliriz. Suhar b. Ayyaş’ın bir rivayetinde Hz Muhammed şöyle söylemiştir : “Beni fulan varolduğu müddetçe saat (kıyamet) gelmez”. Suhar diyor, “o zaman anladım ki ‘beni fulan’ Arap demek çünkü Arap olmayanlar (A’aciñ) kendilerini memleketlerine (köylerine, karyelerine) nisbet ederler (kura-ha)”⁵. Bu bilgi notundan dahi, “kura”nın ancak “Arap olmayanlar” manasına alınabileceğini anlamaktayız.

Encyclopedia of Islam’ın (2.Baskı) “Kurra” maddesinin yazarı T.Nagel’a göre “Kurra” Kur’ani prensipleri uygulamaya geçirmek isteyen bir grup idi, çünkü “Sünnet” kavramı muğlak kalmaktaydı. Kanaatimizce Nagel, hakikate diğerlerinden daha yakındır. Bununla birlikte Nagel’in kendisinin de not ettiği üzere bu konu **“hala tartışmaya açık”**tır.

Burada bir noktayı daha vurgulamakta fayda var, “Kurra” kelimesi kaynaklarda yüzyıllardır geçmekte ve bu kaynaklar yüzyıllardır okunmaktadır. Geçmişte insanlara garip gelmeyen bu kelime bize garip gelmektedir. Modern çağ insanları olarak kaynakları okuduğumuzda “Kurra” kendini bize hemen hissettirmektedir, o halde geçmişte neden böyle değildi?

Günümüze kadar yapılmamış olarak kalan şey, kaynaklarda kurradan olduğu kaydedilmiş insanları tek tek ele alıp ayrıntılı bir incelemeden geçirmek ve sonunda bir değerlendirme yapmak idi. İnsanların incelenmesi her zaman hayati öneme sahip olduğundan bu araştırmada bu yapılmaktadır.

A-HZ OSMAN’IN HİLAFETİNDEN ÖNCE “KURRA” NIN MANASI

Normalde, literatürde de çeşitli kitapların isminde de “Kurra” kelimesi “Kur’an’ı çeşitli Arapça lehçeleriyle okuyabilen usta okuyucular” manasına gelmektedir. Fakat yazımızın başından beri vurguladığımız üzere burada bu mana geçerli değildir, çünkü söz konusu dönemde kurra olarak bilinen insanlar için bu tanımın geçerli olmadığı bilinmektedir. Bundan dolayı aşağıda Hz Osman’dan önceki dönemde kurra kelimesinin kullanılışı üzerine yapılmış araştırmanın dökümü verilmiştir.

Kelimenin ilk kullanılışı öyle görünüyor ki Bi’r Maune olayında öldürülmüş (yaklaşık 70 kişi) heyet için kullanılmıştır. Bu heyetin iki özelliği görülmektedir : 1.Bunlar İslam’ı öğretmek üzere gönderilmişlerdi, 2.Ensar’a (Medineli müslüman) mensup idiler⁶. Öğretmekle vazifeli olduklarına göre İslam hakkında birçok bilgilere sahiptiler.

⁴ Islamic History, A New Interpretation, Cambridge, 1971

⁵ İbnü’l-Esir, Usdu’l-Gabe, III, 9, Kahire, Tarihsiz

⁶ İbn Sad, et-Tabakatu’l-Kubra, II, 52, Beyrut, Tarihsiz ; Ebu Nuaym el-İsfahani, Hilyetu’l-Evliya ve Tabakatu’l-Asfiya, I, 123, Beyrut, 1405

Enes b. Malik'ten gelen bir rivayette ise bu 70 insan sadece İslam'ı anlatmakla vazifeli değil, aynı zamanda Ehl-i Suffa ve diğer fakir insanlar için su taşımakta ve odun satmakta idiler⁷, başka bir versiyonda ise kurra "Peygamber zamanında öldürülmüş, Peygamber yolunda işkencelere katlanmış insanlardı. Bunlar akşama kadar odun toplar, geceleri ise direkler gibi olan (namaz kılan) aslanlardı"⁸. Bu ifadelerden anladığımız kadarıyla kurra, fakir insanlara destek oluyorlar ve İslam hakkında geniş bilgiye sahip bulunuyorlardı.

Hz Muhammed zamanında cereyan etmiş başka bir olayda kurranın düşük gelir grubuna mensup olup bu bakımdan Peygamber'e dayandıklarını anlıyoruz. Adamın birisi Ebu'd-Derda ve arkadaşlarını korkaklık ve çok yemekle (nerede yemek bulurlarsa yediklerine telmih) itham ederek alayla karışık suçlamıştır⁹.

Ebu Huzeyfe'nin mevlası Salim kurradan sayılıyordu, Peygamber Kur'an okumanın 4 kişiden öğrenilmesini tavsiye etmişti, Salim onlardan birisi idi¹⁰. Ebu Dücane de kurradan birisi idi, Ensar'ın süvari kesiminde savaşmıştı (Yemame'de şehit düşmüştü)¹¹. Ensar'dan başka birisi, Abdullah b. Sad b. Hayseme, Hz Muhammed hayatta iken hemen bütün savaşlara katılmıştı. Savaşta mübareze etmekten çekinilen birisi, yani güçlü bir asker idi¹².

Suheyb b. Sinan, Mekke'deki ilk müslümanlardan olup salihlerden ve kurradan olduğu kaydedilmiştir¹³.

Denmektedir ki Abdullah b. Ummu Mektum, Bedir'den hemen sonra Medine'ye hicret ettiği zaman geldi ve Daru'l-Kurra'ya indi ki burası Mahreme b. Nevfel'in (Ensar'dan) evi idi¹⁴.

Hz Ebubekir'in hilafeti zamanında Yemame Savaşı'nda birçok hafızın şehit düştüğü şeklindeki meşhur rivayet tabakat kitaplarında bu savaşta şehit düşen hafızlarla örtüşmektedir¹⁵. Şaban ise anlayamadığımız bir sebepten bu insanları Kurra'dan değil Kura'dan saymaktadır (s.23).

Kendisi de kurradan olan Hurr b. Kays (Uyeyne b. Hısn'ın yeğeni) şöyle demektedir, "Kurra, Ömer'in istişare ettiği kişilerdir" (Hurr'un kendisi de onlardandır)¹⁶. Böylece, Hz Ömer'in Ebu Zer'i kurraya dahil ettiğine dair olan rivayet manasını bulmaktadır¹⁷.

7 İbn Sad, III, 514

8 İbn Adıyy, *el-Kamil fi Duafai'r-Rical*, V, 80, Beyrut, 1988

9 *Hilyetu'l-Evliya*, I, 210

10 *Usdu'l-Gabe*, II, 307

11 İbn Hibban, *Meşahiru Ulemai'l-Emsar*, I, 21, Beyrut, 1959

12 *Meşahir...*, I, 26

13 *Meşahir...*, I, 20

14 I.Sa'd, IV, 205

15 Zehebi, *Siyeru Alami'n-Nubela*, I, 298, Beyrut, 1413

16 İbn Asakir, *Tarihu Medineti Dimaşk (TMD)*, XLIV, 310, Beyrut, 1995

17 Mizzi, *Tehzibu'l-Kemal*, XXXIII, 297, Beyrut, 1980

Ebu Muslim el-Havlani ve talebesi Mersed b. Summa el-Evzai (Ebu'd-Derda'nın rivayetine göre Yermuk Savaşı'nda bulunmuştur) ¹⁸ ve Muslim b. Abdullah el-Huzai¹⁹ Dımaşk kurraından sayılmaktadır.

Meşhur fakih Mekhul Dımaşk fukahasından sayılırken Şam kurraından kabul edilmiştir²⁰.

Velid b. Hişam el-Muayti için şöyle bir not düşülmüştür, “Ehlinin kurraından idi yani Beni Umeyye'nin”²¹.

Ubeydullah b. Nevfel, Said b. Nevfel ve Muğire b. Nevfel Kureyş kurraından sayılmışlardır. Cuma namazı için camiye en önce gidenlerden olduğu kaydedilmiştir (Sabah namazından hemen sonra)²².

Kurranın kelime olarak Hz Osman'dan önceki dönemde hangi manada kullanılmış olduğunu ortaya çıkarmaya çalışan bu kısa araştırmadan anlaşılan şey, birincisi kurra genellikle (ama her zaman değil) orta veya alt gelir grubuna mensup olsa da dini konularda yeterli hatta toplumun diğer kesimlerine göre çok daha fazla eğitilmiş olduklarıdır. İkincisi, (burada kaydedilmeyen) yüzlerce diğer kurra kaydından “Kur'an okuyanlar” manasında da kullanıldığı açıkça görülmektedir.

B-HZ OSMAN'DAN SONRA KURRA'NIN MANASI

Bu kısımda Hz Osman döneminden sonra kelimenin manasında bir kayma olup olmadığına bakılacaktır. Burada, seçilmiş çeşitli kayıtlarda geçen kelimenin manası birer birer test edilmektedir.

“Ali Kufe kurrasını topladı ... hepsini imtihan ettikten sonra geriye sadece Şurayh (meşhur kadı) kaldı²³.

“Ali, hamil-i Kur'an olanların toplanmasını emretti, ev kurra ile doldu...”²⁴.

Ubeydullah b. Ömer ve onunla beraber 4.000 kişinin “Dımaşk kurraından olduğu”²⁵.

Hz Hasan'ın torunu Hasan b. Hasan, ikinci Abbasi halifesi Ebu Cafer zamanında hapisteye iken öldü. Kurradan ve Ehl-i Beytten idi²⁶.

Yezid b. Ruman, Zubeyr b. Avvam ailesinin lideri ve Medine kurraından idi²⁷.

18 TMD, XXVII, 202 ve LVII, 202

19 TMD, LVIII, 101

20 TMD, LX, 197

21 TMD, LXIII, 313

22 İbn Sad, *et-Tabakat ...*, V, 22

23 TMD, XXIII, 23

24 TMD, XXVII, 103

25 Taberi, *Tarih*, III, 96, Beyrut, Tarihsiz

26 *Meşahir ...*, I, 62

27 *Meşahir...*, I, 135

Süleyman b. Surad el-Huzai kurranın lideri idi ve reisler onun evinde toplanıyorlardı²⁸.

Meşhur Harici reisi Nafi b. Ezrak için şöyle denmektedir, “Nafi b. Ezrak Basra’da kurranın ve diğerlerinin reisi idi”²⁹.

Emevi halifesi Abdülmelik zamanında, yeni müslüman olanların cizye ödemeye devam etmesi şeklinde saraydan bir karar çıkınca Basra kurranının buna şiddetle tepki verdiği şeklinde bir kayıt bulunmaktadır³⁰.

Zehebi, İbnu’l-Eş’as ile beraber Haccac’a karşı ayaklanan insanların kurradan ve ibadet ehli insanlar olduğunu söylemektedir³¹. Bu insanların isimleri önemlidir, Hasan el-Basri, İbrahim en-Nahai; Muslim b. Yesar, Şa’bi, Said b. Cubeyr, Said b. Firuz, A’şa Hemdan. İbn Aiz, Abdullah b. Şeddad, Ebu’l-Bahteri, Zer b. Abdullah (meşhur hikayeci) ve diğerleri. Hepsi tabiin neslinin en meşhur alimleridir.

Başka bir kaynakta Eşter’in oğlu İbrahim, aynı konuda (Haccac’a karşı) Şa’bi’ye ayaklanmaya katılan kişiler hakkında sorduğu zaman Şa’bi’nin şöyle dediği kaydedilmiştir; “Onlar kurradan, ruesa ve eşraftan idiler³². Buradaki bakış açısı önemlidir.

Ya’la b. Velid Dımaşk kurraından idi ve Ebu’d-Derda ile bir konuşması kaydedilmiştir³³.

Yahya b. Vasab, Asım b. Ebi’n-Nucud ve Suleyman el-Ameş Kufe kurraından ve Beni Esed’in reislerinden idiler³⁴.

Selman b. Rebia anlatıyor, “Basra kurraında bir grup ile hac yapmıştık, dönüşte dediler ki “Ashab-ı Resul’den birisini görmeden dönmeyelim”³⁵.

Hadis kurraından bahsedilen bir yer³⁶.

Kronolojik olarak sıralamış olduğumuz seçme örneklerden görüldüğü üzere “kurra” kelimesinin manasında çok sonraki dönemlerde bile pek bir değişiklik veya kayma hissedilmemektedir. Sadece son kayıta geçen “hadis kurrası” tabiri muhtemelen manada bir genişlemeye işaret etmektedir.

C-HZ OSMAN ZAMANINDAKİ KURRA

Sıffin Savaşı’nda bulunmuş olan insanları araştırırken kurradan bazı insanlara rastlamıştım³⁷. Araştırmamın sonuçlarından biri, kurradan olan herkesin Hz Ali’yi

28 TMD, XXXVII, 458

29 TMD, LIX, 303

30 Taberi, *Tarih*, III, 648 ; İbnu’l-Esir, *el-Kamil...*, IV, 200

31 *Hilyetu’l-Evliya*, IV, 306

32 İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, VIII, 266, Beyrut, Tarihsiz

33 Fesevi, *el-Ma’rife ve’t-Tarih*, III, 266, Beyrut, 1419

34 Zehebi, *Siyer*, V, 257

35 Ebu’l-Ferec, *Sıfatu’s-Safve*, I, 658, Beyrut, 1399(1979)

36 Muciruddin el-Hanbeli, *el-Unsu’l-Celil*, II, 250, Umman, 1420(1999)

Muaviye'ye karşı desteklemiş olmadığı ama aynı zamanda, Muaviye safında kurradan kimsenin bulunmadığı şeklinde idi.

1.Basra'da İlk Kurra

Aşağıda, Hz Osman zamanında yaşamış olup kurradan oldukları kaynaklarda kaydedilmiş olan kişiler bulunmaktadır. Bunlardan bazılarını bütün tarihçiler zikretmekte ve haklarında bol miktarda bilgi bulunmaktadır. Burada, bu insanlar hakkındaki bilgiler kurra olmaları açısından elenecek ve bu kesim hakkında sonuca varılmaya çalışılacaktır.

Abdullah b. Amir Hz Osman tarafından Basra valisi olarak tayin edildiği zaman şehrin ileri gelenleriyle görüşmüş ve onlardan bir şey istemişti. Kurradan olan insanlar arasından beş kişiyi aralarında seçmeleri, çünkü onlarla istişare edeceğini, Allah'ın kendisini tayin ettiği valilik konusunda onlara dayanacağını ve idareye ait konulara onları muttali kılacağını söylemişti. Neticede, Eban b. Matar el-Adevi, Rakaş kabilesinden Gazvan adında birisi, Gatafan'dan Cabir b. Useyd (veya Useyr veya Esir), Amir b. Abdkays el-Enmari (veya Enbari) ve Numan b. Şevval el-Abdi seçilmiş ve valiye gönderilmişlerdi. Numan ve Amir b. Abd Kays valinin teklif ettiği yüksek maaşı (2.000 dirhem ve arazi) kabul etmediler³⁸.

Hemen bütün kaynaklarda geçen bu insanları daha yakından incelemeye geçmeden önce olayın kendisine yakından bakmakta fayda var. Bir defa vali “kurra” kesiminden insanlar istiyor. Üç sebepten dolayı isteniyor, istişare, idarede destek ve idareye has mahrem bilgilerin paylaşılması. Burada “kurra” kelimesi dindar ve güvenilir olmaya işaret etmektedir. Peki o halde neticede ne oluyor ?

Bir defa genç valinin şehirdeki eşraf veya kabile reislerini değil de kurradan seçilmesini istemesi yeni idarenin niyeti hakkında ipucu vermektedir. Söz konusu dönem, Basra'nın (Kufe gibi) toplumsal gerginliklerinin ciddi biçimde artmış olduğu bir zamana denk gelmektedir. Kurradan kişilerin talep edilmesinde, şehirde saygı duyulan kişilerin idareye katılarak toplum içerisindeki gerginliklerin azaltılması amacını düşündürmektedir ilk anda. Fakat bu kişilere yapılan tekliften açıkça anlaşılın o ki bu kişiler vitrin malzemesi olarak kullanılmak istenmekteydi. Çünkü teklif kabul edilmeyince vali öfkelenmiş ve huzurundan kovmuştur. Halbuki konuşmalardan anlaşılın o ki bu insanlar valinin taleplerini yerine getirmeyi reddetmemişlerdir. Valiye desteği ücretsiz verme ihtimalleri de vardı.

Yani bu olayda valinin hem acemiliği hem İslami prensiplerden habersizliği (ki Amir b. Abdi Kays ile ilgili bilgilerde, Basra'nın Cuma mescidine girme ile ilgili yine bu yeni valinin yaptığı bir gaf zikredilmektedir) hem de asıl niyeti olan otoriterliği görülmektedir.

³⁷ Yenice, Ali R., “Hz ‘Ali-Muaviye İhtilafının Sahnesi : Siffin’de Muaviye Safının Biyografik AnAlizi”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, N.18, pp.7-41, İstanbul, 2005 ; aynı yazar, “Siffin Ordusunun Yapısı (Hz Ali Safında Yer Alanlar) – Biyografik ve İstatistiksel bir Araştırma, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, N.20, pp.9-77, İstanbul, 2008

³⁸ *TMD*, XXVI, 21 (Bu kişi ve dipnot 38 ve 39 daki kişiler hakkında başka hiçbir bilgi bulunamamıştır)

EBAN B. MATAR (ADİYY kabilesinden) : Bu insan hakkında çok az bilgi bulunmaktadır, sadece günahlarına çok ağıladığı için görmesini kaybettiği (veya çok zayıfladığı) ile ilgilidir³⁹.

RAKAŞ KABİLESİNDEN GAZVAN ADINDA BİRİSİ : Bu kişi hakkında da çok az bilgi bulunmaktadır. Sadece, Allah'ın ona nasıl muamele edeceğini bir şekilde anlayınca kadar hiç gülmemeye yemin ettiğine dair bir nottur.⁴⁰

CABİR B. USEYD : Hakkında hiçbir bilgi bulunamamıştır.

AMİR B. ABDULLAH ("Amir b. Abd Kays" olarak meşhur olmuştur) el-Enbari (muhtemelen Enmari) : Hakkındaki bütün rivayetler zühd ve ibadete düşkünlüğüyle ilgilidir. Basra tabiilerindedir. Rivayetlerin hiçbirinde herhangi bir siyasi tavır hissedilmemektedir. Hasan-ı Basri ve Muhammed b. Sirin ile yakın arkadaşlığı bulunmaktadır. Medain savaşında bulunmuş ve ganimet hissesini iade etmiştir. Atası Hz Ömer zamanında 2.000 dirhem idi (Bu anekdottan da anlaşılacağı gibi maaşların Hz Osman döneminde düştüğü anlaşılmaktadır, çünkü Basra valisi (Abdullah b. Amir) diğerleriyle beraber bu kişiye maaş olarak 2.000 dirhem teklif etmişti). Ka'bu'l-Ahbar'ın bu kişi hakkında "bu adam bu ümmetin rahibidir" dediği kaydedilmiştir. Hz Osman Humran b. Eban'ı (veya Eban b. Humran) Basra'ya sürgüne gönderdiği zaman (iddeti dolmadan bir kadınla evlendiği içi), bu adam Amir b. Abd Kays'a gelmiş ve daha sonraları da olaylar patlak vermiştir. Amir b. Abd Kays hakkında dedikodular şehirde yayılmaya başlar (evlenmiyor, et yemiyor, Cuma namazlarına gitmiyor). Bundan dolayı sorgulanma amacıyla Muaviye'ye gönderilir. Neticede hiçbir suçlamada bulunulmaz ve Basra'ya dönmesine izin verilir, ama kendisi Şam'da kalmayı tercih eder. Açıkça anlaşılan o ki bazı akrabaları da dedikoduların hatta belki de şikayet edenlerin içindeydi, çünkü yıllar sonra Basra'dan bir adam kendisini görmeye geldiğinde Amir ona ne Basra ne de Basra'dan birisi hakkında hiçbir soru sormaz (adamın kendisi de bu işe hayret eder ve neden bir şey sormadığını merak eder). Kudüs'te vefat etmiştir. Sadece bir kayıttan geçen olayın siyasi bir yönü olabileceği düşünülebilir : Bir gün Basra'da, valinin bir adamının bir zımmiyi (muhtemelen bir zerdüş) sürükleyerek götürdüğünü görür, zımmi yardım istemektedir. Amir valinin gayri-müslimleri kendi ikametinde ücretsiz olarak çalıştırmak istediğini anlayınca zımmiyi kurtarır. Bütün kaynaklarda, tutuklanması ve Muaviye'ye gönderilmesinin (diğerleriyle beraber) sebebi olarak bu olay zikredilmektedir⁴¹.

NU'MAN B. ŞEVVAL EL-ABDİ : Bu adam, Basra kurraından vali Abdullah b. Amir'in isteği üzerine seçilmiş olan beş kişinin en yaşlısıdır. Valinin yanına gittiklerinde valinin kendileri için tayin ettiği maaşı reddeder çünkü ona göre bu Basra halkına haksızlık olacaktır⁴². Bundan başka bilgi bulunmamaktadır.

³⁹ İbn Asakir, TMD, XXVI, 21

⁴⁰ İbn Asakir, TMD, XXVI, 21

⁴¹ İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kubra*, VII, 103-111 ; TMD, XXVI, 3-42 ; *Sıfatu's-Safve*, III, 201-211 ; Zehebi, *Siyer...*, IV, 15-19

⁴² TMD, XXVI, 21 ; Fesevi, *el-Ma'rife ve't-Tarih*, II, 45, ve diğer bütün tarih kaynakları

Gönderilen insanlara bakıldığında bize tam bir dindarlar topluluğu (İslami açıdan dindar demek istiyoruz yani aktif dindarlık (inandığı şeyleri yapan ve insanlara tavsiye eden ayrıca yanlışlıklara gücü yettiği kadar karşı koyan) ile karşılaşırız. Hakkında bilgi bulunamayan Cabir b. Useyd’in diğer dört kişiden farklı olmadığı kanaatindeyiz. Ayrıca herhalde bu insanlar eskiden beri Basra’da oturuyorlardı.

2.Kufe’de İlk Kurra

Kurranın bahsinin geçtiği en önemli olaylardan birisi ve Hinds’in de ilk kurra olarak kabul ettiği grup, Kufe valisi Said İbnul As’ın Hz Osman’a şikayeti sırasında bahsedilmektedir. Vali şöyle demektedir, “Kurra denilen sefihler, emniyet müdürüme saldırdılar ve darp ettiler, zulmettiler, bana sövdüler, hakkımı vermediler” dedikten sonra isimlerini not ediyor : Amr b. Zurare, Kumeyl b. Ziyad, Eşter, Hurkus b. Zuheyr, Şurayh b. Evfa, Yezid b. Miknef, Zeyd b. Suhan, Sa’saa b. Suhan ve Cundeb b. Zuheyr⁴³.

Daha sonraları da Said İbn al-As’ı azletmesi için Hz Osman’a giden grup (ama reddedilerek geri dönenler) hakkında verilen isimler : Yezid b. Miknef, Eşter, Sad b. Kays, Kumeyl b.Ziyad, Zeyd b. Suhan, Sa’saa b. Suhan, Haris b. Abdullah, Cundeb b. Zuheyr, Ebu Zeyneb (Ezd) ve Asfar b. Kays’tır⁴⁴. Yani yukarıda verilen isimler ile hemen tamamen bir örtüşme bulunmaktadır.

AMR B. ZURARE (NAHA’) : Babası Hz Muhammed’e giden kabile heyetinde olduğu için sahabidir. Bu kişi birkaç arkadaşıyla beraber Abdullah b. Mesud’a giderler (muhtemelen Hz Osman’ın kuşatıldığı günlerde) ne konuştukları kaydedilmemiş fakat İbn Mesud onlara “siz ya Ashab-ı Muhammed’den daha doğru yoldasınız veya intikam peşindediniz (*le-entum ahda min ashab-ı Muhammed ev innekim le-mutemessikuna bi-taraf hilalihi ya’ni al-kisas*). Amr b. Zurare Hz Osman’ı iktidardan zorla indirme fikrini ilk defa ortaya atan kişidir⁴⁵. Bundan asker kökenli olduğu anlaşılmaktadır.

KUMEYL B. ZİYAD (NAHA’) : Bu kişinin Hz Ömer, Hz Osman, Hz Ali, İbn Mesud, Ebu Hureyre ve Ebu Zer ile yakın ilişkileri olduğu kaynaklardan anlaşılmaktadır. Kufe’nin ilk sakinlerindendir. Kabilesi içinde saygı duyulan ve itaat edilen birisidir. Ayrıca Kufe’nin abidlerinden sayılmaktadır. Hz Osman’a “hakkını benden al (yani bir tokat atma meselesi)” deyince onun da “ben seni affetmiştim” dediğini bizzat kendisi anlatmaktadır. Hz Osman’ı hal etme fikrinin Amr b. Zurare’den çıktığını söyleyen kişidir. Kuvvetle muhtemeldir ki bu fikrin çıkışından sonra Hz Osman’ı öldürme işini iki kişi üstlenmiştir, birisi Kumeyl’dir. Sıffin sırasında Hz Ali’nin nasihatleri var fakat bunlar dini muhtevalı olup siyasi bir yön bulunmamaktadır. Muaviye’nin el-Cezire’ye saldırısı sırasında Kumeyl burasını savunmaktaydı ve Şam kuvvetlerine ağır bir yenilgi tattırmıştır. Hadis naklinde “sika” olarak kabul edilmektedir (Yahya b. Main, Salih b. Ahmed (b. Hanbel?)’in babası,

⁴³ Numeyri, Ahbaru’l-Medine, II, 205

⁴⁴ TMD, XXI, 115

⁴⁵ TMD, IV, 630 ; XLVI, 12-16 ; Ahbaru’l-Medine, II, 205, 207

İcli, İbn Hibban), (“*kalilu’l-hadis*”, “*rafizi ve huve sika*” (Muhammed b. Abdullah b. Ammar)). Fakat aynı müellifler tarafından Hz Ali hakkında rivayetlerde bulunduğu zaman çok mübalağacı olarak kabul edilmektedir⁴⁶. Hz Osman’ın Dımaşk’a Muaviye’ye sürgün ettiklerindedir. Hz Ali’nin en yakınında olanlardan olmasına rağmen tabakat alimlerinin “sika” sayması kesinlikle istisnai bir durumdur⁴⁷.

MALİK İBNU’L-HARİS, el-EŞTER (NAHA’) : Tabiinin meşhur şahsiyetlerinden birisidir. (Son müslüman olan Naha’ kabilesine mensuptur). Yermuk savaşında bulunduğu ama Kadisiye’de olmadığı şeklindeki anlatım, Hz Ömer’in Ebu Ubeyde’ye “Irak ordusunu Irak’a geri gönder” (Haşim b. Utbe komutasında, Şam’ın fethinden sonra) emriyle çelişmekte gibidir. Muhtemeldir ki bu Irak’a ilk gidişi idi. Rivayetlerden açıkça anlaşılmaktadır ki Ebu Bekir’in hilafetinden itibaren fetihlere katılmıştır (Halid b. Velid’le yakın ilişkisi vardı, onunla beraber Meyyafarikin’in fethinde, Zubeir b. Avvam’ın Halid’e gönderdiği destek birliğinin komutanı, Ebu Ubeyde’nin komutasında çeşitli yerlerde vazifeler, hatta Anadolu’nun içlerine kadar yapılan seferlere iştirak, ayrıca Eşter Cebel-i Lukam ve Masisa’ya (Misis) kadar gidenlerdendir. Bagras geçidinde Bizanslıları pusuya düşüren ilk müslüman birliğe birliğe destek olarak giden kuvvetlerin komutanıdır. Halep ve Kınnesrin’in fetihlerinde bulunmuştur).

Anlaşılan o ki, fetihler ilk başladığı zaman batıya (Bilad-ı Şam) tarafına gitmiştir. Fakat İran fetihlerinde hiç bulunmamıştır. Hz Ömer Cabiye’ye geldiği zaman o da orada idi. Daha sonra Kufe Kurrası’ndan veya “vucuh”undan olması Şam’ın fethinden sonra geldiği bu şehirde büyük bir ilerleme olarak görülemez. Genel olarak bakıldığında bütün askeri icraatında büyük bir komutanlığı hiç olmamıştır. Yani zaman içerisinde askeri olarak terakkisi pek görülmemektedir. Sıffin’de de büyük komutanlardan değildir. Hatta Sıffin’de kendi birliğine verdiği hutbede bir-iki ayet dışında dini bilgisinin derin olduğu konusunda bir şey not edilmemektedir. Hayatının evveliyatı konusunda ise ilginç bir not bulunmaktadır : Hz Ali’ye biat sırasında biat etmekten kaçınan İbn Ömer için “bırak boynunu vurayım” deyince Hz Ali’nin “seni bildim bileli küçükken de büyükken de kötü huylusun” sözüdür. Eğer doğruysa Hz Ali’nin Eşter’i çocukluğundan beri tanıdığı sonucu çıkmaktadır, fakat bunu açacak başka hiçbir nota rastlayamadık. Belki de Hz Muhammed zamanında Hz Ali’nin Yemen’deki vazifesi dönemine ait bir durumdur, çünkü Naha’ Yemen kabilesidir. Başka bir nokta, Hz Muhammed’in Hz Ali için söylediği “...sen benim için Musa’nın yanındaki Harun konumunda olmaya razı değilmisin ...” hadisinin senet zincirinde ikinci kişidir yani Hz Ali’nin faziletini yakinen bilmektedir.

Hayatının sonraki dönemlerine ait önemli sayılabilecek şeyler arasında Ebu Zer’i defnedenler arasında olması (bundan çok etkilenmişti)⁴⁸ bulunmaktadır. Hz Osman’a karşı

46 *Ahbaru’l-Medine*, II, 161 ; II, 208 ; Yakubi, *Tarih*, II, 205 ; Taberi, *Tarih*, III, 631 ; Muhammed b. Yahya el-Endelüsi, *Maktelu eş-Şehid Osman*, I, 78, Katar, 1405 ; İbnu’l-Esir, *el-Kamil*, III, 247 ; İbn Sa’d, *et-Tabakat...*, VI, 179 ; TMD, L, 247-57

47 *el-İsabe*, V, 653 ; *Tehzibu’t-Tehzib*, VIII, 402 ; TMD, L, 247-57

48 İbnu’l-Esir, *el-Kamil* ..., II, 28

Medine'deki olaylarda başrolde olduğu konusunda kaynaklarda hiçbir şüphe bulunmamaktadır, Vaglieri, ganimetlerin dağıtımı konusunda askerlerin haklarını savunan birisi olduğunu ve hem Hz Osman'a hem de onun idarecilerine muhalif birisi olduğunu söylemektedir. Hz Osman'a muhalefetinin Said İbnu'l-As'ın (Kufe valisi) “Sevad Kureyş'in bahçesidir” sözünden sonra başlamış olduğu anlaşılıyor. Daha sonra da şehirde muhalefeti başlatmış ve Kufe halkını galeyana getirerek valiyi şehre girmesine izin verilmemesi konusunda ikna etti. Bunu yaparken ileri sürmüş olduğu argüman, valinin Hz Osman'ı maaşların (hem erkeklerin hem de kadınların) düşürülmesi konusunda ikna ettiği⁴⁹. Ayrıca hakkındaki bilgilerden anlaşılan o ki birçok sahabe bu kişiyi tanıyor ve takdir ediyordu. Hz Ali ile olan dönemde de görülen sadece sinirlilik, otoriterlik ve herşeyi zorla halletme özellikleridir. Eğer Kur'an'la çok haşır-neşir veya dini öğrenim dünyasıyla alakalı (kurrada olduğu üzere) birisi olsaydı bu durumun tersini görecektik muhtemelen. Özetle, bütün rivayet ve sözlerinden anladığımız, bu kişinin “tam bir asker” olduğudur.

Sürgünler Muaviye'ye gönderildiği zaman onlarla konuşmuş ve istediklerinin sadece fitne ve zımmilerin malında gözü olduğunu görmüştü⁵⁰. Hz Osman kuşatıldığı günlerden birinde Eşter'e sormuştu, “Eşter insanlar benden ne istiyor?”, o da “üç şeyden birini yapmaktan kaçınmazsın, işlerini onlara bırakır ve dersin ki “bu sizin işiniz, ne istiyorsanız onu yapın” (bir çeşit bağımsızlık isteği gibi görünmektedir – bütün araştırmamızda sadece bu konuşmanın bu kısmı Şaban'ın tezine destek olarak alınabilecek tek kısımdır (Yenice)), veya kısas yoluyla kendini cezalandırırsın veya insanlar seni öldürür⁵¹. Başka bir anekdotta (Siffin'de cereyan eden) birgün Eşter savaşa gider “Kurra'dan bir grup ile beraber” ve “Arap süvariler arasında”⁵². Daha sonraya ait bir dönemde Eşter'in kardeşini Muhtar ile beraber görüyoruz (erken Emevi döneminin meşhur isyancısı), Muhtar'ın ilk sancak bağladığı kişi Abdullah İbnu'l-Haris idi (Eşter'in kardeşi). Bu olay, “ailede askeri bir geleneğin bulunduğu”nu açıkça göstermektedir⁵³.

ZU'L-HUVEYSIRA : Bu kişi, Hurkus b. Zuheyr ve Zu's-Sudye namındaki üç kişinin aslında aynı kişi olup olmadığı konusunda literatürde şüphe bulunmaktaysa da Hurkus ile Zu'l-Huveysira'nın aynı kişi olduğu çok muhtemeldir. Hudeybiye'de olduğundan dolayı sahabeden sayılmış olduğu anlaşılmaktadır. Hz Muhammed'e ganimet dağıtımı konusunda “adil ol ya resulullah” demesinden (bu konuda ihtilafın çıktığı kaydedilmiş olan tek vaka Huneyn ganimetidir) Huneyn savaşında da olduğu anlaşılıyor. Daha sonraları Irak fetihlerinde ve Suk-u Ehvaz'ın fatihi olduğu bildirilmektedir. Aleyhinde rivayet edilen hadis ile Hz Ömer'in bu kişiyi Basra tarafındaki Utbe b. Gazvan'a yardım kuvvetlerinin başında gönderdiği rivayeti tam bir tezat teşkil ediyor. Hatta Hz Ömer'in adamın bu sözü üzerine

⁴⁹ El² Laura V. Vaglieri, “el-ASHTAR, Malik b. el-Haris” I, 704 ; İbn Sad, VI, 213 ; Taberi, II, 358, 697 ; İbnu'l-Esir, II, 279, 344 ; III, 82 ; Yakut el-Hamevi, *Mucemu'l-Buldan*, II, 80 ; V, 238 ; *Futuhuş-Şam*, II, 251; Yakubi, *Tarih*, II, 142 ; İbn Adim, *Bugyetu't-Taleb fi Tarih-i Haleb*, I, 156, 590 ; IV, 1875 ; *TMD*, II, 158 ; XVI, 216 ; XLII, 164

⁵⁰ Taberi, *Tarih*, II, 636

⁵¹ Taberi, II, 664

⁵² Taberi, III, 77

⁵³ Taberi, III, 448

öldürmeye davrandığı rivayet edildiğine göre (Ebu Said el-Hudri yemin ile rivayet ediyor bu olayı) Hz Ömer'in böyle bir şey yapmış olması (komutan olarak göndermesi) mümkün değildir kanaatimizce. Her halukarda Basra ile ilgili bu rivayet kıymetlidir ve **Basra'nın ilk sakinlerinden** olduğunu göstermektedir. Ayrıca daha sonraları da Hz Osman üzerine gelen Basra heyetinin başında olduğu rivayeti de bunu teyid etmektedir. Nehrevan'da Hz Ali'ye karşı mücadele ederken ölmüştür⁵⁴. Hakkındaki bilgiler Basra'ya ait iken nasıl olup ta Kufe ile ilgili bu konuya girmiş olduğu anlaşılmalıdır.

ŞURAYH B. (EBİ ?) EVFA B. DUBAY'A : Abs (Gatafan) kabilesindedir. Vali Said İbnu'l-As'ın Hz Osman'a şikayetiyle Kufe'den Dımaşk'a sürülenlerdendir. Mu'min suresinin tefsirinde görüşü bulunmaktadır. Hz Osman'ın öldürülmesinden sonra Hz Ayşe'nin safında iken Hz Ali safına geçmiştir. Sıffin'de Hz Ali'nin uyarısına rağmen Talha b. Ubeydullah'ın oğlu Muhammed'i (seccad(çok secde eden)) öldüren kişidir. Tahkimi ilk reddedenlerdendir. Hz Ali'nin adamlarından Abbas b. Şerik ve Kabisa b. Dubay'a (herhalde bir akrabası) bu adam için "al-musrif ala nafsihi" dedikten sonra bu hariciler topluluğu için "siz sadece onun (Şurayh'ın) etrafında toplananlarısınız" diyerek önemli bir ipucu vermektedir. Kurradan olduğu bilinmektedir. Tahkime heyet giderken hariciler aralarından birini reis seçmeye çalışıyor, bu kişi teklif edilenlerden birisi, ama kendi reddetmiştir. Daha sonra ise Hz Ali'yle ilk mücadele eden grubun sol cenah kumandasını üstlenmiştir. Nehrevan'da veya H.39 da ölmüştür⁵⁵.

SA'SAA B. SUHAN (ABD KAYS) : Kufe'nin birinci tabakasından yani Nihavend savaşı'na katılanlardan bu kişinin en bariz özelliği Hz Osman'a muhalefettir. Tabiinden olan bu kişinin aynı zamanda iki kardeşi Hz Ali safında Cemel'de maktul düşmüştür. Hz Ali'yi seven ve devamlı yakınında olanlardandır. Temel özelliğinden birisinin de "dirayet" olduğu anlaşılmaktadır. Sahabeden büyükler ve onlardan sonraki idareciler hakkında fikrinin sorulması ve Hz Muhammed'in bir hadisi dolayısıyla "sadaka rasulullah, öyle demeseydi de o öyledir (ve lev lem yakulha kane kezalik)" sözü -sahabi olmamasına verilirse- dirayetli birisi olduğunu göstermektedir. Muaviye zamanında vefat etmiştir⁵⁶.

ZEYD B. SUHAN (ABD KAYS) : Ubey b. Ka'b, Hz Ömer ve Hz Ali ile olan muhavereleri kaydedilmiştir. Kufe'ye ilk gidip yerleşen tabiindendir. Hz Osman'a "mutedil ol halkın da sana mutedil olsun" şeklinde tavsiyede bulunduğu zaman Hz Osman ona Şam'a gitmesini emretmiştir. O da karısını boşamış ve ondan sonra gitmiştir (protesto olarak). Belazuri ek olarak Kufe kurraından olduğunu söylemektedir. Muaviye'ye gönderildiği zaman orada makul birisi olduğu görülmüş, affedilmiş hatta diğer sürgünlerin de affedilip hapisten çıkarılmalarını temin etmiştir. Askeri sferlerden birinde bir elini kaybettiği için Hz Muhammed onun için "azalarından birini önden cennete gönderen birini görmek isteyen

⁵⁴ *el-İsabe*, II, 49 ; 411 ; İbn Hibban, *es-Sikat*, II, 81 ; *Tehzibu'l-Kemal*, XIII, 264 ; *TMD*, XXII, 158 ; XXXIX, 317

⁵⁵ *TMD*, XXIII, 3-6 ; *el-İsabe*, VI, 17-18 ; Buhari, *Sahih*, IV, 1813 ; İbn Haldun, *Tarih*, II, 640 ; Taberi, *Tarih*, III, 32,115,121,122 ; Seyf b. Ömer, *el-Fitne ve Vak'atu'l-Cemel*, I, 149, Beyrut, 1391 ; Askalani, *Fethu'l-Bari*, VIII, 554 ; Bedruddin el-Ayni, *Umdetu'l-Kari*, XIX, 147, Daru'l-İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, Tarihsiz

⁵⁶ İbn Sa'd, VI, 221 ; Zehebi, *Siyer*, III, 528-29 ; Buhari, *Tarihu'l-Kebir*, IV, 319 ; *TMD*, XXIV, 79-100 ; *el-İsabe*, III, 431

Zeyd b. Suhan'a baksın" demiş olduğu bilinmektedir. Bu hadis (farklı versiyonları olmakla beraber rivayet edenler Hz Ali, ondan Zeyd'in kendisi, Zeyd'den de kızkardeşidir). Rivayetlerde elini Medain veya Nihavend veya Kadisiye hatta Celula savaşında kaybettiği kaydedilmektedir. Anlıyoruz ki bütün bu savaşlarda bulunmuştu. Kaynaklardan Hz Ömer'in bu kişiyi yakından tanıdığı açıkça belli olmaktadır. (bu vesileyle **önemli bir rivayet** kaydedilmiştir (ravi : Abdullah b. Ebi'l-Huzeyl) : Hz Ömer zamanında Medine'ye bir heyet gelir. Heyetin geliş sebebi ve Kufelilerin Hz Ömer'e neler söyledikleri kaydedilmemiştir fakat sonunda Hz Ömer Kufelilere şöyle demiştir, " ey Kufeliler, sizler İslam'ın hazinelerisiniz, Basralılar sıkışsa onlara yardım edersiniz, Şamlılar sıkışsa onlara da yardım edersiniz". Konuşmanın sonunda Hz Ömer bizzat Zeyd b. Suhan'a yardım ederek atına binmesine yardım etmiş (tek eli olduğundan dolayı) ve "ey Kufeliler Zeyd'e böyle davranın" demiştir. Bu çok önemli kayıttan anlıyoruz ki Kufe (kaynaklarda anılatıldığı gibi) sadece doğuya yapılan seferlerin ana üssü olmakla kalmıyordu. Veya en azından bu durum (Kufe, doğusunda kalan bölgelere yapılan seferlerin organizasyonundan sorumlu olduğu) şehrin kuruluşundan itibaren geçerli değildi. Çok muhtemelen Kufeliler bu durumdan bunalmışlardı.

Kufeliler Kur'an öğrenmek istedikleri zaman Selman-ı Farisi'ye gitmişler fakat o gerçek bir araptan öğrenmeleri gerektiğini söyleyerek Zeyd b. Suhan'ı tavsiye eder (Selman-ı Farisi ile yakınlığı kesinlikle var ve devamlı görüşüyorlar). Sonuçta Zeyd öğretmeye başlar, sonraları Selman Medain valisi olduğu zaman Zeyd de oradadır ve Cuma mescidinde imamlık yapmaktadır. Çok zahit birisi olduğu hatta bazan aşırıya kaçtığı ve bundan dolayı Selman'ın onu uyardığı söylenmektedir (nafile orucunu bozdurmuştur).

Bütün bunlara rağmen Hz Osman'ın üzerine gelen dört gruptan birinin başında görüyoruz. Hayatının sonlarına ait bir anekdotta ise pişmanlığını açıkça ifade etmiştir, "Keşke zulmedildiğimiz zaman sabretseydim", bu nottan Hz Osman'ın haksız olduğuna hâlâ kani olması önemlidir kanaatimizce⁵⁷.

YEZİD B. MİKNEF (NAHA') : Hz Ali ile ilgili (ama onun fazileti ile ilgili değil) hadisin senedinde bulunmaktadır. Tabiiendir ve Kufe'den Hz Osman'ı protesto için gelenlerdendir⁵⁸.

CUNDEB B. ZUHEYR (ABDULLAH) (GAMİD(EZD)) : kabilesinden. Hz Muhammed babasının ismini değiştirdiğine göre en fazla onu idrak etmiş olabilir. En baştan beri Hz Osman'a muhalif olanlardan olduğu için Kufe'den Dımaşk'a sürgün edilenlerden. Savaş meydanında askerliğinden korkulanlardan⁵⁹. Tabakat kitaplarında Cundeb b. Abdullah ve Cundeb b. Zuheyr bazan ayrı ayrı zikredilmekte bazan da aynı kişi olma ihtimalinin bulunduğu söylenmektedir, biz bazı temel özellikleri aynı olduğu için (Kabile, Hz Osman'a

⁵⁷ İbn Sad, VI, 123 ; TMD, XIX, 245, 429-447 ; Numeyri, *Ahbaru'l-Medine*, II, 205 ; Askalani, *el-İsabe*, II, 646-48 ; Zehebi, *Siyer...*, III, 526-28

⁵⁸ İbn.Kani, *Mu'cemu's-Sahabe*, I, 202, Mektebetu Ğurebai'l-Eseriyye, Medine, 1418 ; *Ahbaru'l-Medine*, II, 205 ; TMD, XXI, 115

⁵⁹ TMD, XI, 303-8

muhalefet, Sıffin’de maktul) bu ikisinin aynı kişi olduğunu düşünüyoruz. Hz Ali’ye yakın olanlardandır⁶⁰.

Değerlendirme

Bu ilk şikayet konusu olan kesime baktığımızda ne görülüyor ?

Bir defa konunun karışmaması gerekir. En başta bu insanlar Hz Osman’a değil hatta onun valisine de değil emniyet amirine (şahib shurta) muhalefet etmişlerdi. Daha sonra valiye hatta Hz Osman’a muhalif olmaları sonraki döneme aittir. Emniyet amirine karşı gelmek hatta (doğruysa) onu darp etmek her zaman cesaret ister. Dolayısıyla bu insanların bu cesareti neye dayanmaktaydı ? Hatta olay ne idi de emniyet amirine bu insanlar karşı gelmiş belki de dövmüşlerdi ? Bu konuda kaynaklarımızda hemen hiçbir şey bulunmamaktadır. Sadece benzer bir olayın Basra’da geçtiği kayıtlara geçmiştir (Amir b. Abdullah’ın, valinin bir adamının (belki de bir polis) bir gayrı-müslimi valinin konağında angarya işte çalışmaya zorlamasına karşı çıkması, orada da adamın polis elinden alınması söz konusudur).

Sözü geçen sekiz kişinin dördü Naha’ biri Ezd kabilesindedir. Bu iki kabile Kufe’nin aynı kesimine yani güney kısmına yerleştirilmiş olan kabilelerdir. Belki de olay şehrin bu kısmında cereyan etmişti.

Aralarında dini açıdan kesinlikle hafife alamayacağımız kimseler bulunmaktadır. Bunlar hem dini bilgileri hem de çok ibadet etmeleri ile şehirde kendilerini herkese hatta sahabilere kabul ettirdikleri anlaşılan kişilerdi, Said İbnul As’ın dediği gibi “**sufaha**” **değildi** : Kumeyl b. Ziyad, Sa’saa b. Suhan ve Zeyd b. Suhan. Başka bir grup ise, asker olduğu anlaşılan kimselerdir : Eşter, Hurkus b. Zuheyr, Cundeb b. Zuheyr, Amr b. Zurare, Şurayh b. Evfa (haricilere komutanlığı var) ve belki de hakkında pek bilgi bulunmayan Yezid b. Miknef. Hepsi için söylenebilecek ortak bir özellik ise Kufe’nin ilk sakinlerinden olmalarıdır. Yezid b. Miknef bile bir hadisin senedinde geçmektedir.

3.Kaynaklarda “Tahkimden önce Hz Ali’nin ashabından olan kurra” adıyla bir gruptan da bahsedilmektedir ⁶¹. Bunlar aşağıda incelenmektedir

ABDULLAH B. VEHB er-RASİBİ : Cahiliye’de doğmuş fakat sahabi değildir. Sa’d b. Ebi Vakkas ile beraber Irak fetihlerine katılmıştır. Hariciler Hz Ali’yi protesto ederek ayrıldıktan sonra bu kişiyi Nehrevan’da komutan olarak başlarına geçirmişlerdi. İnsanların dikkatini çekecek kadar çok ibadet etmesi, hatta secdelerde mubalağaya kaçması en bilinen özellikleridir. Nehrevan’da savaşın başlamasından önce İbn Abbas’ın ikna edemediği grupta kalmıştır (4.000 kişi). Bu grupta komutan yardımcısı olduğu da rivayet edilmiştir⁶².

⁶⁰ Hatib el-Bağdadi, *Tarihu Bağdad*, IV, 228; VII, 249; XIII, 261; TMD, XI, 303-20

⁶¹ TMD, XXIII, 6

⁶² *Lisanu'l-Mizan*, III, 284 ; *el-Isabe*, V, 100 ; TMD, XXIII, 6

ZEYD B. HUSAYN ET-TAİ : Hz Ömer, Bilal b. Rebah'ı Ürdün'e "amil" olarak gönderdiği zaman bu kişinin daha önce orada olduğu anlaşılıyor. Tahkimim kabul edilmesinden sonra Hz Ali'den ayrılanlardandır. Kendisiyle beraber olan haricilere "Medain'e gidelim orada bizi koruyacak olanlar var" diyen kişidir. Haricilerin anlaştığı kesimin imparatorluğun doğu kesiminde özellikle İran içlerinde olduğu anlaşılmaktadır. Nehrevan'da katledilenlerdendir (katili Ebu Eyyub el-Ensari). Bu savaştan önce (Nehrevan) bütün haricilerin komutanlığı teklif edilmiş ama kabul etmemiştir. Komutan vekili veya Sağ Cenah komutanlığı makamında⁶³. Hakkında bilinenler bu kadardır.

ABDULLAH B. EBİ'L-HUSAYN el-AZDİ (Becile'den sayılıyor) : Sıffin'den önce de Sıffin'de de Hz Ali'nin yanında olanlardandır. Ammar b. Yasir'in birliğinde yer almıştır. Başka önemli bir bilgi Emeviler dönemine aittir, bu kişi Kerbela'da Emeviler tarafında Hz Hüseyin'e karşı mücadele edenlerdendir. Daha da önemlisi Hz Hüseyin'den nefret ettiği anlaşılmaktadır (susuzluktan ölmeden bu sudan içemezsin)⁶⁴. Bu bilgi, Hz Ali ve ailesine yıllar sonra bile kızgın olduğunu göstermektedir.

ŞURAYH B. (EBİ ?) EVFA B. DUBAY'A : Yukarıda incelenmişti.

UBEY B. KAYS en-NAHAİ : Alkame b. Kays'ın kardeşidir. Her iki kardeş te Sıffin'de Hz Ali safında yer almışlardır⁶⁵.

4.Aşağıdakiler için (Amr b. Sa'd'ın riv.) Irak kurrasından oldukları belirtilmektedir ⁶⁶ .

UBEYDE B. (KAYS?) B. AMR es-SALMANİ (Hemdan/Yemen) : Hz Ömer, Hz Ali ve Abdullah b. Mesud ile görüşmüş hatta İbn Mesud'un ahabından sayılmaktadır. Zamanında Kufe'nin en meşhur dört fakihinden birisi sayılmaktaydı. Mekke'nin fethi yılında müslüman olmuş fakat Peygamber'i görmemiştir. Kendisinden önemli bir rivayet nakledilmektedir, Hz Ebubekir zamanında Uyeyne b. Hısn el-Fezari ve Akar b. Habis ona (halifeye) gelerek kendilerine arazi vermesini istemişler fakat bu mecliste bulunan Hz Ömer tarafından reddedilmişlerdir. Selman-ı Farisi'nin Fars fetihleri sırasında beraber olduğu rivayetlerinden anlaşılmaktadır. Vefatından önce bütün kitaplarını sildiği (*mahv*, başkaları tarafından değiştirilme ihtimaline karşı ?) kaydından hadislerle de meşgul olduğu anlaşılmaktadır. Hz Ali'yi Abdullah b. Mesud'dan çok daha fazla takdir etmektedir. Bununla beraber Hz Ali'ye doğrudan şöyle demiştir, "senin görüşün ve Ömer'in görüşünün aynı olduğu durumlar bana sadece senin görüşünden daha sevimlidir". Hz Ali'ye az da olsa güvensizlik manasına gelmektedir. Nehrevan'da Hz Ali safındadır. Hatta Nehrevan'dan sonra Hz Ali'nin emriyle maktuller arasında Zü's-Sudye namındaki kişiyi bulanlar arasındadır. Ömrünün son zamanlarına ait bir notta Muhtar b. Ebi Ubeyd'in cenaze namazını

⁶³ TMD, XIV, 383 ; Taberi, *Tarih*, III, 115, 116, 117 ; İbnu'l-Esir, *el-Kamil...*, III, 213, 214, 216, 221, 222

⁶⁴ İbn Adim, *Bugye...*, X, 4703 ; Taberi, *Tarih*, III, 72, 90-91 ; İbnu'l-Esir, *el-Kamil...*, III, 182 ; 413

⁶⁵ İbn Sa'd, VI, 87 ; *el-İsabe*, I, 186

⁶⁶ İbn Kesir, *el-Bidaye*, VII, 259

kıldırması ihtimalinden korkarak Esved b. Yezid'in kıldırmasını vasiyet etmiştir. Bu da zihnen Haricilere yakın olmadığını göstermektedir⁶⁷.

ALKAME B. KAYS (NAHA) : Tabiinden olup Kufe sakinlerindedir. İbn Mesud'un ashabından olduğu söylenenlerin en alimi olduğu kaydedilmektedir. Hem Kur'an hem hadis hem de fıkıhta otorite kabul edilmektedir (Herhalde Kufe'de). Tabiin kesiminin en büyüklerinden sayılmaktadır. Hz Ali ile beraber Sıffin'den itibaren bütün mücadelelerine katılmıştır. H.62'de Kufe'de vefat etmiştir⁶⁸.

ABDULLAH B. UTBE B. MESUD : Peygamber vefat ettiğinde bu kişinin 6 yaş civarında olduğu belirtilmektedir. Hz Ömer zamanında ona oldukça yakın olduğu yaptığı vazifelerden anlaşılıyor (Medine çarşısının amili, kıtlık senesinde Medine'ye gelenlere yiyecek dağıtanlardan). Ayrıca önemli bir yönü de amcasının Abdullah b. Mesud olmasıdır. Yani amcası Suffa'dandır. Sonraki dönemlerde Abdullah b. Zübeyr'in Arabistan'a hakim olduğu yaklaşık 6 senelik dönemde ona Kufe kadılığı yapmıştır. Meşhur Muhtar isyanı sırasında Muhtar bu kişiden kendisi için de Kufe kadılığı yapmasını istemişse de –anlaşılan o ki- hasta numarası yaparak kaçınmıştır. Hem Buhari'nin güvendiği ravilerden birinden (Ömer b. Abdullah b. Erkam) rivayeti bulunmakta hem de Müslim'in güvendiği ravilerdendir. Ayrıca Hz Ömer'den yapılan yanlış bir rivayetin senesinde bulunmaktadır. H.73 de vefat etmiştir⁶⁹.

Değerlendirme

Yukarıda zikredilen Hz Ali'nin ashabından olan kurra grubu ile Irak kurraından olduğu kaydedilen grubun beraber değerlendirilmesi uygun olacaktır. Bu insanlara bakıldığında Zeyd b. Husayn ve Abdullah b. Ebi'l-Husayn hariç hepsi hem dini sahada çok ileri hem de toplumda karizması olan kişilerdir. Abdullah b. Vehb er-Rasıbi'nin durumu bile en azında dış görünüş itibarıyla böyledir. Ubey b. Kays'ın ise kardeşi Alkame ile alakasının olmadığını düşünemeyiz. Ubeyde es-Selmani'nin dini eğitimini İbn Mesud vermiş ve Kufe'nin en büyük dört fakihinden biri olması daha sonra da Hz Ali ile beraberliğinin bir süre devam etmiş ve bundan dolayı Hz Ali'yi daha çok beğenmesi çok sağlam bir dini temeli olduğunu açıkça göstermektedir.

Zeyd b. Husayn ise herhalde Adiy b. Hatim'in reisliğinde Tayy kabilesinde Ürdün taraflarındaki fetihlerde bulunmuştu (Adiyy b. Hatim de zaten kurradan olduğu kayıtlarda geçmektedir).

Abdullah b. Ebi'l-Husayn hakkında dindarlıkla ilgili kayıt bulunmuyor.

⁶⁷ Buhari, *Tarihu'l-Evsat*, I, 56 ; *Tarihu'l-Kebir*, VIII, 370 ; Zehebi, *Siyer...*, I, 545 ; IV, 40-42 ; Ahmed b. Hanbel, *Fadailu's-Sahabe*, I, 541, Beyrut, 1403 ; Ebu Nuaym el-Isbahani, *Tarihu'l-Isbahani*, I, 170, Beyrut, Tarihsiz ; *el-Ma'rife ve't-Tarih*, I, 79, 235 ; II, 336 ; *Tarihu Bağdad*, XI, 117-119 ; XII, 390

⁶⁸ TMD, XLI, 154-191

⁶⁹ İ.Sad, III, 316; V, 58; VI, 120 ; *el-Isabe*, IV, 166; TMD, XX, 117; XXI, 316 ; İbnu'l-Esir, *el-Kamil...*, IV, 38, 73, 85, 138 ; Kelabazi, *Ricalu Sahihi'l-Buhari*, II, 510, Beyrut, 1407 ; İbn Menceveyh, *Ricalu Sahihi Muslim*, I, 380, Daru'l-Marife, Beyrut, 1407 ; İbn Kuteybe, *Garibu'l-Hadis*, II, 270, Bağdad, 1397

5.Kurradan Oldukları Çeşitli Yerlerde Zikredilmiş Kişiler

UMAYR B. DABİ (BURCUM): Kumeyl b. Ziyad ile beraber Hz Osman'ın evine dalanlardandır. Evde ona “babamı hapsettin, ölünceye kadar orada kaldı” demiştir. Bunun sebebi olarak babası Dabi (Karhan adında) bir köpeği birisinden ödünç almış ve vali Velid b. Ukbe zamanında bununla ceylan avına çıkıyormuş. Velid bu köpeğe el koymuş, bu haksızlıktan dolayı kabile mensupları validen nefret etmişler ve yardım istemişlerdir. Anlaşılan o ki vali'nin Hz Osman'a şikayet ettiği kişiler o da eklenmiş ve Medine'ye gönderilmiştir. Neticede Hz Osman Dabi'yi hapse atar fakat bu ceza adama ağır gelir ve hapiste ölür. Sonraları Umeyr b. Dabi'nin Sebei (yani Hz Osman muhalifi) olmasının sebebi olarak bu olay zikredilmiştir⁷⁰.

ABDULLAH B. BUDEYL (B. VERKA) : Kardeşiyle beraber (Muhammed denmektedir ama doğrusu Abdurrahman'dır) Hz Muhammed tarafından Yemen'e “amil” olarak gönderilmişlerdir, yani sahabidirler. Devamlı olarak iki kardeşi beraber görüyoruz. Hz Ömer zamanında (H.23) Hemedan ve Isbahan'ı fethetmiş (doğrudan Hz ömer'in emriyle veya Ebu Musa el-Eş'ari'yi göndererek) veya Abdullah b. Amir'in komutası altında bu fetihlere katılmıştır, sonraları da Kirman'ı fethetmiştir. Sonra Tabaseyn'e (veya Tabisan) gelmiş fethetmeden önce Hz Ömer'den burasını ikta olarak vermesini talep etmişse de burada kale benzeri yapılar olduğu (Rustakan), ayrıca Horasan'a açılan bölgenin başı olmasından dolayı reddedilmiştir. Yakut'un kaydına göre burası yine bu kişi tarafından ama Hz Osman zamanında fethedilmiştir (AH.29). **Bu önemli anekdot sayesinde** Hz Ömer zamanında sahabe arasında dünyevi bazı görüşmeler/pazarlıklar olduğu anlaşılıyor. Futuhu'l-Buldan'da Belazuri bu dönemin olaylarını kaydederken bu şahıs fetihlerde kaybolmakta (dikkati çekecek derecede) ve yerine Abdullah b. Amir ve Ziyad b. Ebihi zikredilmeye başlanmaktadır. Sıffin'e de katılmışlardır. “Kufe Kurraı'ndan” oldukları bilinmektedir. Kaynaklarda Hz Osman'ın öldürülmesi sırasında Kufe'de oldukları açıkça belli olmaktadır, ama Hz Osman'ı öldüren altı kişiden biri olarak kabul edilmektedir (sebebini bir türlü bulamadık). Her iki kardeş te Sıffin'de ölmüşlerdir. Bu savaşta bir ara birliğiyle birlikte Muaviye'nin çadırına çok yaklaştıklarından aşk ve şevkle mücadele ettiklerini anlayabiliriz. Toplumsal problemleri çözmede dahi 5 kişiden birisi sayılmaktadır (Muaviye, Amr İbnu'l-As, Muğire b. Şube, Kays b. Sa'd b. Ubade ve Zeyd b. Suhan). Sıffin'de öldüğü zaman 24 yaşında olduğu notunda bir yanlışlık olduğu kuvvetle muhtemeldir. Aksi halde birçok icraatını açıklamak imkansız hale gelecektir. “Kufe Kurrası” birliğinin Sıffin'de 200-300 kişilik bir birlik olduğunu biliyoruz⁷¹.

ABDURRAHMAN B. MULCEM (MURAD kabilesinden (kökeni Hımyer'dir fakat Kinde'den Benu Cebele'nin halifidir, onun için Murad'dan sayılmaktadır) : Cahiliye döneminde yaşamış ama (kardeşi Kays ile beraber) Hz Ömer'in hilafeti döneminde

⁷⁰ *Maktelu eş-Şehid Osman*, I, 227 ; Taberi, *Tarih*, II, 682

⁷¹ İ.Esir, *el-Kamil ...*, II, 442 ; III, 275 ; Taberi, *Tarih*, II, ,531, 554 ; III, 84, 86, 168 ; Yakubi, *Tarih*, II, 157 ; *TMD*, XIX, 170 ; XXIX, 256 ; XXXIX, 441 ; Belazuri, *Futuhu'l-Buldan*, I, 308-310, 394 ; Yakut el-Hamevi, *Mu'cemu'l-Buldan*, III, 264 ; IV, 20 ; Bağdadi ; *Tarihu Bağdad*, I, 204

müslüman olmuştur. Hz Ömer'e bir adam göndererek Kur'an'ı toplamasını tavsiye ettiği şeklindeki rivayete güvenmek mümkün değildir, onun için "geride kalmış olma" psikolojisini yatıştırma gayreti gibi görünmektedir. Kurra'dan sayılmış ve Kur'an'ı Muaz b. Cebel'den öğrenmiştir. Çok ibadet edenlerdendir. Mısırlı grubun liderlerinden Abdurrahman b. Udeys ile komşudur. Yakışıklı olduğu ve alnında secde izi taşımaktadır. Mısır'ın fethinde bulunmuş (diğer iki kardeşiyle beraber, yani bütün kardeşler seferlerdedir. Hz Ali'nin katili⁷².

ADİY B. HATİM (TAYY) : Tayy kabilesinin reisi (İslam'dan önce Hıristiyan bir kabile) ve bu reisliği babasından devralmıştır. Hıristiyan iken Hz Muhammed ona "senin dinini senden daha iyi bilirim" dediği kişidir. Tebuk Gazvesi'nde bulunmuş, Hz Ebubekir zamanında kendisi ve kabilesini riddeden uzak tutmuş, Tayy ve Esed'in vergilerini göndermiştir. Daha sonra Tuleyha el-Esedi üzerine giden orduda bulunmuş ayrıca Hz Ömer zamanında Irak fetihlerine katılmıştır. Hz Ali vesilesiyle müslüman olmuştur. Sıffin'de Hz Ali safında yer almıştır. Hz Osman Kisra'nın özel arazilerinden iktalar vermeye başladığında önce ahabın ileri gelenlerine vermişti, Adıyy b. Hatim'e de "Ravha" adında bir bölgeyi vermişti. Buna rağmen Adıyy'in Hz Osman'dan uzak durduğu kaynaklarda geçmektedir. Bununla beraber, Cerir b. Abdullah ve Hanzala el-Katib ile beraber Kufe'den Karkisiya'ya taşınmıştır. "Osman'a sövülen bir şehirde oturamayız" diyerek taşınmalarını biz müslümanlar olarak anlayabiliriz fakat batılıların anlaması zordur. Yani hem tenkid etme hem de onu koruma, bir insanı doğrusu ve yanlış ile kabul etme. En tehlikeli dönemlerde (Ridde) Medine'ye itaatten çıkmaması, çocuğuna "Muhammed" ismini koyması, 50 yaşından sonra müslüman olan bu sahabinin İslam'a bağlılığı hakkında açık fikir vermektedir. Ayrıca Sıffin'de Hz Ali'nin Muaviye'ye gönderdiği heyettedir. Üç oğlunu Sıffin'de kaybetmiştir. H.68 de vefat etmiştir (120 yaşında). Kabilesi Tayy'ın reisliğine devamı (Fetihlerden sonra Eyle, Cibal-i Kirk ve Meşarifu's-Şam bölgelerine yerleşmişlerdi ve bu bölgelerdeki kabilelerin Tayy hariç hemen hepsi Sıffin'de Muaviye safında yer almışlardı) kabilesinde reisliğinin oldukça kuvvetli olduğunu açıkça göstermektedir.⁷³

AMMAR B. YASİR : Mahzumoğullarının mevlası. Sıffin'de Kufe Kurrasının başı. Huzeyfetu'l-Yeman ile muahat (Ammar'ın babası, Huzeyfe'nin babasının mevlasıdır). Hz Muhammed hayattayken bütün askeri seferlere katılmıştır. Hz Ebubekir zamanında Yemame Savaşı'na da katılmış ve bir kulağını kaybetmiştir. Hz Ömer Kufe valisi olarak tayin etmiştir. Nihavend Savaşı ve Huzistan fetihlerinde de bulunmuştur. Ammar Hz Osman'ı akraba kayırmacılığı ve Ebu Zer'i Rebeze'ye sürdüğü için tenkid edenlerdendir. Buna karşılık Hz Osman yine de onu çalkantılar sırasında Mısır'a müfettiş olarak göndermiştir. Vefat ettiği zaman İbn Mesud (onun da Hz Osman'la arası iyi değildi) Hz Osman'a haber vermeden defnetmiştir. **Kanaatimize** başından itibaren Hz Ali'nin yakınında ve onun en

⁷² Taberani, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, I, 97, Mektebetu'l-Ulum ve'l-Hikem, Musul, 1404 (1983) ; İ.Hıbban, *es-Sikat*, II, 302 ; *Lisanu'l-Mizan*, III, 439 ; TMD, XLII, 545, 558, 560 ; *el-İsabe*, V, 109, 541, VI, 706 ; İbn Sa'd, *et-Tabakat...*, III, 33-40 ; Sam'ani, *el-Ensab*, I, 451 ; Safadi, *el-Vaifi bi'l-Vefeyat*, XVIII, 171-174, Beyrut, 1420

⁷³ İbn Asakir, XL, 66-99 ; Kehhale, II, 689 ; III, 957 ; İbnu'l-Esir, *el-Kamil...*, II, 208 ; Taberi, *Tarih*, II, 187, 204 ; TMD, XV, 326 ; Belazuri, *Futuhu'l-Buldan*, I, 273

güvendiği kişilerden olmasının sebebi Ammar'ın eskiden beri (cahiliye dönemi) Ehl-i Beyt'e yakın birisi olmuş olmasından dolayıdır⁷⁴. Reckendorf'un dediği gibi, “mükemmel hadis bilgisi”, “güçlü bir iman” ve “İslam'a bağlılığı”ndan dolayı her dönemde halifelere yakın olmuştur. Hz Ali'ye derin bağlılığı sayesinde “Kufe Kurrası” grubunun başına getirilmesi konusu açıklığa kavuşmamıştır. Çünkü **Ammar'ın evveliyatında kurradan olduğuna dair bilgi bulunmamaktadır**. Ammar b. Yasir'in dini özellikleri ne olursa olsun Hz Ali'nin yanında olması “eski dost” olmasından dolayıdır. Hz Ali'nin Sıffin'de kurra için ayrı bir birlik oluşturması ve başına Ammar'ı tayin etmesi üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

MIS'AR B. FEDEKİ et-TEMİMİ : Hz Ali'nin bu kişiyi Sıffin'de “Kufe Kurrası ve Basra halkının başına” tayin ettiği notu sadece İbnu'l-Esir'de bulunmaktadır. Doğru ise her iki şehirde de ileri gelenlerden olduğu manasına gelmektedir. Bununla beraber, Sıffin'den sonra sadece “Basra Haricilerinin başı” (500 kişi) olduğunu görüyoruz. Bu komutanlığı sırasında, Habbab b. Erett'in (Mekke döneminin ilk müslümanlarından) çocuğu ve hamile karısını öldüren birliğin komutanıdır. Ayrıca Hz Ali'yi Allah'ın kitabına davet eden yani onun Müslümanlıktan çıktığına inanan kişidir. Hiçbir şekilde Tabakat kitaplarında yer almamakta sadece tarih kitaplarında zikredilmektedir, tabiindendir. Sonraki dönemlerde oğlunun Kaderi yani siyasi olarak Emevi muhalifi olduğu ve Ebu Amr İbnu'l-Ala ile bir konuşması kaydedilmiştir⁷⁵.

YAZİD B. QAYS (ERHAB (HEMDAN)) : Hamdan kabilesinin büyük reisi. Hemedan'ın ikinci defa fethi sırasında Nuaym b. Mukarrin'in yerine vekil bıraktığı kişi. Hz Ömer zamanının Ehvaz amilleri arasında ismi geçmektedir. Hz Muhammed vefat ettiği zaman çocuk yaşta olduğu anlaşılıyor (idrak). Hz Osman'ın Kufe valisi olan Said b. As'ı reddederek Kufelilerin başlarına geçirdikleri kişidir (Eşter'le beraber hareket ederek). Kufe Kurrası başlarına geçirdiklerine göre onlardan birisi. Cemel Savaşı'nda ise Hz Ali safında mücadele etmiş, sancağı taşıyan kişi ve kaybetmemiştir. Hz Ali bu kişiyi Medain ve Cüha'ya göndermiş ayrıca Isbahan, Rey ve Hemedan valisi de yapmıştır. Bununla birlikte vali iken haracı toplayarak Muaviye tarafına geçmiştir (Sıffin'den sonraki dönem). Emniyet müdürlüğünün başında olduğu rivayeti de bulunmaktadır. Bu kadar vazife rivayetinden Hz Ali'nin çok güvendiği birisi olduğu anlaşılmaktadır. İbn Mesud ile yakın ilişkisi olduğu açıktır, ondan rivayetleri vardır ayrıca Kufe halkı da bu kişiden rivayet etmektedir. Hz Ali'nin Muaviye'ye gönderdiği heyette. Genellikle Eşter'le beraber⁷⁶.

⁷⁴ İbn Asakir, XLIII, 348-483; *El²*, H.Reckendorf, “Ammar b. Yasir b. Amir b. Malik” I, 448

⁷⁵ Ebu Muhammed ez-Zahiri, *el-Muhli*, XI, 301-302, Daru'l-Afaki'l-Cedide, Beyrut, Tarihsiz ; Makdisi, *el-Bed ve'l-Tarih*, V, 137, Port Said, Tarihsiz ; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, VII, 274, Beyrut, Tarihsiz ; İbn Asakir, LXII, 430 ; İbnu'l-Esir, *el-Kamil*, III, 175, 193, 215 ; İbnu'l-Cevzi, *el-Muntazam fi Tarihi'l-Muluk ve'l-Umem*, V, 121, Beyrut, 1358 ; İbn Haldun, *Tarih*, II, 638 ; Taberi, *Tarih*, III, 101, 116, Beyrut, Tarihsiz ; Halife b. Hayyat, *Tarih*, I, 197, Dimaşk, 1397 ; Zehebi, *el-İber fi Haberi men Gaber*, I, 44, Kuveyt, 1984 ; Askalani, *Lisanu'l-Mizan*, V, 379 ; Müessesetu'l-Alemi li'l-Matbuat, Beyrut, 1986 ; İbn Asakir, LXVII, 111 ; İbn Kuteybe, *Garibu'l-Hadis*, II, 257, Bağdad, 1397

⁷⁶ İbn Hibban, *es-Sikat*, V, 534 ; Askalani, *el-İsabe*, VI, 702 ; İbnul Esir, *el-Kamil*, II, 425 ; III, 39,40,133,172,178,203 ; Taberi, *Tarih*, II, 536,537,641,642,644,650 ; III, 44,79,85,87,110,121 ; Yakubi, *Tarih*, II, 200 ; *Maktel...*, I, 72-75 ; Belazuri, *Futuhul Buldan*, I, 277

ABDULLAH B. KAYS (EBU MUSA el-EŞ'ARİ) : Shaban bu meşhur sahabinin “kurra” ile yakın ilişkisi olduğunu söylemekte ama kaynaklarda zaten “ashabın kurraından ve fukahasıından” olduğu belirtilmektedir. Kaynaklarda ve Vaglieri'nin makalesinde göze çarpan birkaç husus bulunmaktadır : 1.Ebu Musa el-Eş'ari'yi Kufelilerin çok sevdiği (Eş'ar kabilesi Kufe'de çok az olmasına rağmen) ve 2.Hz Ali'nin hilafetinin en başlarında Kufe valisi olarak Kufelilerden Hz Ali adına biat almasına yani hilafetini kabul ettirmesine rağmen sonradan Hz Ayşe ile olan mücadeleden itibaren hem kendisi hem de Kufelileri bu mücadelelerden uzak tutmaya çalışması **en önemli iki nokta** olarak tebarüz etmektedir. Özellikle çekimserliği konusunda Hz Muhammed'den işittiğini söylediği hadisin (“Bir fitne olacak, oturan katılından hayırlı, katılan yola çıkandan hayırlı, yola çıkan süvariden hayırlıdır...”) kendisini bağlamış olması dindar ve Hz Muhammed'in duasına mazhar bir sahabe açısından bakıldığında çok mantıklıdır⁷⁷. Yani bu sahabinin Hz Ali'ye açık destek vermemesinin kökeninde tamamen dini motiflerin olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim hakem sıfatıyla verdiği kararda da bu dindarlığı görmek mümkündür. Bununla birlikte Kufeliler ile Ebu Musa arasındaki muhabbetin kökeni anlaşılammaktadır. Belki de Kufe'de dayanacak kabilesi olmamasından dolayı halk-vali ilişkisi samimi bir hüviyet kazanmıştı, yani Ebu Musa bütün Kufe halkına dayanıyordu.

MA'BED (B. ABDULLAH) al-CUHENİ : Hakem heyetleri görüşürlerken, kurradan oldukları belirtilen bir grup bu kişiye gelmiş ve hem Hz Ali hem de Muaviye ile görüşmesini istemişlerdir. Bu nottan onun da kurradan sayıldığı sonucu çıkarılabilir. Hakkında çok az şey bilinen, ilk Kaderilerden (Emevi muhalifi) bu kişinin H. 20 veya daha önce doğduğu kabul edilirse yaşının minimum seviyede araştırmamız için uygun olduğu ortaya çıkar. “Fikhi ehliyeti” ve “kaynaklarda hala onun fetvalarının izlerinin olması” özellikle de “Peygamber'in sünneti ile Raşid Halifelerin sünneti arasında ayırım yapmaması”, ayrıca babasının “Osmani eğilimleri”nin olması bizi, mücadelecı olmayan, ılımlı bir müslüman olduğu sonucuna götürmektedir. “Düşünceleri konusunda ayrıntılı bilgiye sahip olmadığımızdan” bundan ileri gidemiyoruz⁷⁸.

SONUÇ

Bu araştırmaya Shaban'a katkı amacıyla başlamış ve bu muğlak konuya biraz daha ışık tutabileceğimi düşünmüştüm. Onun bakış açısı oldukça tutarlı görünüyordu. İnceleme konusu dönemin karanlık bir kısmını aydınlatıyor gibiydi. Bununla birlikte çalışmada ilerledikçe bazı eksiklikleri ortaya çıkmaya başladı. Mesela, Shaban'ın Peygamber'in vefatından sonra Medine ile Hanife kabilesi mücadelesi (Yemame) sırasında çok sayıda “Kur'an okuyucusu”nun yani “kurra”nın öldüğü değil bu mücadelenin kendisinin “*ehlu'l-kura*” mücadelesi (s.23) olduğunu kabul etmek mümkün görünmüyor, çünkü kaynaklarda bu

⁷⁷ İbn Kesir, *el-Bidaye...*, VIII, 60 ; Muhammed b. Yahya el-Endelüsi, *Maktele eş-Şehid Osman*, I, 74-76, Katar, 1405 ; Buhari, *el-Kuna*, I, 58, Daru'l-Fikr, Tarihsiz ; *Hilyetu'l-Evliya*, I, 257-64 ; İbn Hibban, *es-Sikat*, II, 277 ; *Tezkiretu'l-Huffaz*, I, 23-24 ; Zehebi, *Siyer*, II, 380-402 ; *EF*², Vaglieri, “el-Ash'ari, Ebu Musa, Ibn Kays”, I, 695 ; Shaban, 118

⁷⁸ Zehebi, *Siyer...*, IV, 186 ; *EF*², Josef van Ess, “Ma'bad b. Abd Allah b. Ukaym el-Djuhani” maddesi

savaşta ölen “Kur’an okuyucuları”nın isimleri verilmektedir. Hz Ömer’in şehit olanlardan değil de Kur’an’ı bilenlerin kaybindan endişeye kapılması normaldir. Ayrıca –tartışmalar kısmında belirttiğimiz gibi- “Sevad arazilerini işleyen kesim” (trustees) (s.50-51) oldukları düşüncesi hiçbir kaynakla desteklenmemektedir. Shaban da bu konuda ispatlayıcı bilgi vermemektedir. Ayrıca “toprakları işleyen” belirli bir grubun bulunduğunu (300 veya 500 kişi) kabul edersek askeri seferlerin dışında çalışanlar sadece “kurra” ve onların çalıştırdığı “zimmiler” ler oluyor.

Bu insanlara (eğer böyle “toprakları işleyen” müstakil bir kesim varsa, ki araştırmamızda olduğuna dair hiçbir ipucuna rastlayamadık) Arapçada rahatlıkla belirli bir terim verilebilecek iken “*ashabu’l-kura*” (Köy insanları) gibi çok basit bir tabir kullanılması da hiç mantıklı görünmemektedir. Bunun da zamanla tarihçiler tarafından karıştırılarak “*ashabu’l-kurra*” ya dönüştüğü düşüncesi bilgiler ile desteklenmeliydi. Ama incelememiz gösterdi ki bu insanlar en baştan beri “*ashabu’l-kurra*” idiler.

Hız Osman’ın savafî arazilerinin kapsamını genişletmesi yani, Hz Ömer’in bütün ümmete mal ettiği bir servetin önemli bir kısmını kendi kontrolüne almak istemesi sadece *kurra* değil herkesi tahrik etmiştir. Bir an için Shaban’ın dediğini kabul ederek *kurra*nın toprakları idare eden kesim olduğunu kabul edelim. Shaban Hz Osman’ın bu yeni uygulamasından en çok *kurra*nın rahatsız olduğu kanaatindedir. Varolan bir servet el değiştirdiği zaman mevcut personelin minimum seviyede değiştirilmesinin en rasyonel yol olduğu bilinen bir kuraldır. Böyle durumlarda mevcut idarecilerin kıymeti azalmaz artar. Bu uygulamadan en az zarar görmesi beklenen kesim *kurra*dır. Halbuki Shaban “ellerinden kaymış gibi oldu” diyor (s.68).

Muaviye döneminde Hucr b. Adiyi ile arkadaşlarının olduğu grubun Emevilere muhalefet etmesini de Shaban onların “kurra”dan olmalarına ve Muaviye’nin Hz Osman’ın Sevad politikasını devam ettirmesine bağlamaktadır(s.89). Halbuki zikri geçen 14 kişinin “kurra”dan olduklarına dair tek not olaydan çok sonra yaşamış konu ile alakasız bir kişinin zikridir. Tarihçilik açısından bunu bir bilgi olarak kabul etmek mümkün değildir⁷⁹.

Shaban ayrıca, Hz Osman döneminin bu önemli kesiminin halife ile ihtilafının kökeninde tamamen ekonomik faktörler yattığı kanaatindedir. Bu, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki dönem tarihçiliğinde oldukça yaygın bir trenddir. Eşter’in Said İbnu’l-As’ı şehre sokmamasının kökeninde onun askerlerin maaşlarını azaltmak için halife ile görüştüğüne olan inancı bulunmaktaydı. Fakat bu döneme ait kaynakların tümü Hz Osman’a muhalefet eden insanlarla doludur. Bu konunun bizzat Hz Osman’ın icraatıyla doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Ama Hz Osman’dan şikayetlerin hepsi ekonomik değildir. Ayrıca ona muhalefet edenler de sadece “kurra” değildi. Dolayısıyla Medine’ye kadar gelerek onun ölümüne yol açanların tümü “kurra”dan değildi. Bu konu üzerinde çalışmalarımız sonuçlanmak üzeredir.

O halde kimdi bu insanlar ? Neden bunlara kurra deniyordu?

⁷⁹ Taberi, *Tarih*, III, 319

Araştırmamızda toplam 30 kişi incelenmiştir (kurra kelimesinin manası üzerinde yapılan araştırmalar hariç). Bu araştırmada ismi geçip te ilk fetihlere katılmadığı kesinlikle söylenebilecek kimse bulunmamaktadır. Basra valisi Abdullah b. Amir ile görüşen beş kişilik grubun hepsi hakkında bilgi olmasa da valinin istediği özellikleri taşımalarından dolayı hepsinin Basra'nın en eski sakinlerinden olduğu açıktır. Dolayısıyla varılabilecek en kesin sonuçlardan birisi bu kesimin tamamen ilk fetihlere katılanlardan oluşmuş olduğudur.

Ayrıca ilk beş kişilik grup (bunlardan bahis Sıffin öncesine ait olduğu için normaldir) ile Yezid b. Miknef, Ubeyde (b. Kays?) b. Amr es-Selmani, Abdullah b. Utbe b. Mesud ve

Umeyr b. Dabi hariç incelediğimiz bütün insanlar Sıffin'e (Hz Ali safında) katılmıştır.

Müslüman anlayışına göre bir insanın savaşa katılması için mutlaka asker eğilimli olması şart değildir. İnancı uğrunda mücadele etmek –son çare de olsa- her müslümana normal gelen bir şeydir. Bundan dolayı incelemeye çalıştığımız bu insanlar içinde tam anlamıyla asker oldukları söylenebilecek yedi kişi tespit edebildik (Amr b. Zurara, Kumeyl b. Ziyad, Eşter, Şurayh b. Evfa, Cundeb b. Zuheyr, Abdullah b. Budeyl ve Yezid b. Kays). Yani kurranın askerlerden oluşan bir grup olduğu kesinlikle söylenemez.

Bir şekilde dindarlıkları ve/veya ilim sahibi oldukları zikredilmiş olanlar ise çok daha fazladır. Bu da yukarıdaki paragrafta ifade ettiğimiz düşünceye uymaktadır. İslam'a bağlılıklarının yüzeysel olduğu sonucuna götürecek birkaç kişi hariç bütün insanların dine bağlılıklarının samimi olduğu çok açıktır. Bu erken dönemde müslüman toplumunda yükselme yolunun dindarlıkta olduğu olgusunun her kesim tarafından kabul edilmiş olduğu sonucuna ulaşmak mümkün görünmektedir. İslam anlayışına göre dindarlık Hıristiyan anlayışından farklıdır. Dindar bir müslümanın toplum içerisinde olması ve doğruları söylemesi ve yanlışlara elinden geldiği kadar karşı çıkması beklenir. Aktif olmak zorundadır.

Kabilevi dağılıma baktığımızda Naha'dan olanları hariç tutarsak neredeyse her kabileden bir kişi gibi çok ilginç bir sonuca varmak mümkün görünmektedir.

Abdullah b. Vehb er-Rasıbi ve Abdurrahman b. Mulcem bütün araştırma içinde bir şekilde göze çarpan ikili olmaktadır şöyle ki, ilk fetihlere ve Sıffin'e katılmış olmalarının yanında her ikisi de Peygamber hayattayken değil vefat ettikten sonra Müslüman olmuşlardır. Yani içlerinde bir "geri kalmışlık kompleksi" bulunduğu hükmedebiliriz. Muhtemelen bundan dolayı her ikisi için de çok fazla ibadet ettiklerine dair (insanların garibine gidecek kadar) rivayet bulunmaktadır. Ayrıca Abdurrahman b. Mulcem'in Hz Ömer'e Kur'an'ı bir araya getirmesini tavsiye etmesi gibi bir garipliği de bulunmaktadır. Ayrıca belki de aynı kompleksten dolayı tahkimden sonra Hz Ali'ye karşı çıkarak haricilerden olmuşlardır.

Kumeyl b. Ziyad, Sa'saa b. Suhan, Cundeb b. Zuheyr, Ubeyde b. Amr, Alkame b. Kays ve Adiyy b. Hatim gibi ya ilmiyle ya da eşraftan olmalarından dolayı herkes tarafından saygı duyulan ve kabul edilmiş insanlar da bulunmaktaydı.

Yukarıda zikredilen sebeplerden dolayı bu kesime “sufeha” denilemeyeceği açıktır. Birkaç hafif insandan başka (Zul-Huveysıra ve Abdullah b. Vehb ve belki bir de Umeyr b. Dabi) sefih denebilecek kimse bulunmamaktadır.

Er-Rafii'nin Şerhu'l-Kebir'inde ifade ettiği gibi, “Hz Osman'ın bazı icraatını kabul etmeyerek ona suçlamalarda bulunan bazı Iraklılara “kurra” dendiği, bunun sebebinin de Kur'an tilaveti ve namazdaki şiddetleri olduğu”⁸⁰ kanaatinin bile ancak birkaç kişi için mümkün olduğu ortadadır. Olaylardan çok sonraki dönemlerde Hz Osman dönemi üzerinde zihin karışıklığının devam ettiğine işaret etmektedir.

Genel bir netice olarak “İslami bilgide ilerlemiş insanlar” oldukları açıkça anlaşılmaktadır. İslami bilgide ilerlemiş olmak başka faaliyetlerde bulunmaya engel değildir. Özellikle de bu oluşum döneminin başlangıcında İslami bilgilerde ilerleyenler için ayrıca ücret ödenmemekteydi. Bu insanlar hayatını kazanmak için belli bir meslek sahibi olmak veya askeri seferlere katılmak durumundaydılar. Müslüman toplumda “ulema” kesiminin oluşumu incelediğimiz dönemden çok daha sonralarına aittir. Bu dönemde askerlik ve eğitim paralel gitmekte idi.

“İslami bilgide ilerlemiş insanlar”a Arapların neden “ulema” veya “muallim” veya “alim” gibi çok daha yaygın tabirleri değil de “kurra” dediği konusuna gelince, o dönemde okunacak bilgi kaynağı tek idi, yani Kur'an. Bunun dışındaki bilgi kaynaklarının hemen hepsi sözlü idi ve bu kısmı elde etmek için hafıza yeterliydi. Kur'an'ı okuyabilmek –her ne kadar Peygamber zamanından beri okuma-yazma artmış olsa da belki de fetihlerden dolayı yavaşlamıştı - herkesin becerebildiği bir şey değildi. Tabii ki namazdan dolayı herkes Kur'an'ın bazı kısımlarını ezberlemişti ama İslami sisteme bir bütün olarak hakim olabilmek hatta bunu yüzeysel seviyede yapabilmek zamanımızda bile her Müslüman için mümkün değildir. Kurra bunu yapabiliyor muydu? Anlaşıldığı kadarıyla hepsi değil ama hepsinin kabilelerinde şöyle veya böyle “öğretmen”lik yapabilecek seviyede olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Bilginin insana güven vermesi ve bundan dolayı kendisini kimseden aşağı görmemesi gibi etkileri vardır. Hz Osman'a muhalefetlerinde bu faktörün etkisi olmuş olabilir. İnceleme konusu olan dönemde fetihlerin hızı ile İslami bilginin halk arasında yayılma hızında denge olmaması beklenen bir durumdur. “Kurra” denerek insanların “bilgililer” demek istedikleri anlaşılıyor. Peygamber'in sözleri çoğunlukla sözlü, az miktarda da yazılı idi, bunlar da dağınık durumda, hangi sahabi neredeyse orada onun bildiği kadar hadis biliniyordu bu dönemde. “Somut” bilgi kaynağı olarak henüz sadece Kur'an vardı.

Bununla birlikte bu insanların, homojen, toplumun diğer kesimlerinden ayrı bir grup olmadıkları da açıktır. İbn Mesud, Selman-ı Farisi, Ebu Zer, Ebu'd-Derda gibi daha çok öğreticilik yönleri ağır olan sahabiler ve onların yetiştirdiği kimselerle bir şekilde ilişkilerinin olması bilgili kimseler olmasını açıklamaktadır. Hz Osman'a muhalefet etmeleri ise hem bilgilerinden hem de ileri gelen ashab arasındaki ihtilafların onları etkilemesinden

kaynaklanmaktaydı. Hz Osman dönemiyle ilgili araştırmamızda bunları göstermeye çalışacağız.

FINDING THE VEILED MAN : “QURRA” OR “QURA” *Diagnosis of a Group of Uthman b. Affan’s Opponents*

Ali R. YENİCE*

INTRODUCTION

The age of Uthman b. Affan is one of the most controversial periods in Islamic history and it is probably for the same reason that this period contains the most information. As Umar was murdered by one or two people there is little dispute about his having been killed or the reason as to why he was killed. However, the killing of Uthman was interconnected to many different spheres of society and as a result, there is abundant, but diverse, literature concerning Uthman. Indeed, it seems that the narrators and authors of this period refrained from “writing about the Great Companions” (Except a few people like al-Numayri, Yaqubi, etc). As Muslims, they were aware of the difficulty (one could even say, impossibility) of conveying the truth about these men.

The people who opposed Uthman and continued to do so until his death came from several different social spheres. Among them one can frequently note the existence of a group that is referred to as the *Qurra*. As far as what the ‘justification and responsibility for killing Uthman’ is this group can be seen to have played a considerable role in the sources. Some of them came to Madinah and participated in the assassination of Uthman b. Affan; to have taken part in this act must have required great courage. So, who were the *Qurra* and on what was their courage based? This article will address this question.

DISCUSSION

Brünnow was the first scholar (in 1884) to focus on the *Qurra*. He considered them to be a group that was separate from the Kharidjites. For Wellhausen, they were closely related to the *fūqaha*, and formed a wider circle around them; the *Qurra* acted with religious zeal and opposed the Islamic authority that had become incapable of carrying out Qur’anic injunctions and enforcing Islamic principles. According to Wellhausen, this religious zeal first appeared during the Riddah wars (Yamama or Aqraba). Afterwards, the *Qurra* supported ‘Ali (during

* Marmara University.

Djamal and Siffin), but at the end of the *tahkim* (arbitration) they were in the position of being enemies to their former allies¹.

According to M. Hinds, the *Qurra* played a secondary role in the killing of Uthman. Their first emergence was during Said Ibn al-As' was governorate of Kufah. Hinds' attention focuses mainly on the "...qurra who afterwards became khawarij", not all the *qurra*. Their source was possibly from "...smaller early-comer groups in the *misr* and perhaps nearer parts of Sawad". Because of the failure of Said b. al-As in the new conquests, Kufa has fallen under more stress than other regions. Said's solution to this situation was to distribute this stress among various classes in the city. Inevitably this came to mean for early comers loss of privileges they had acquired during the conquests. From then onwards qurra (together with notables, tribal leaders etc) separated their way with Uthmani administration.

After Siffin, 'qurra who afterwards became Khawarij' also insisted that 'Ali should accept the arbitration, in the belief that 'Ali would be recognized as *amir al-mu'minin*. But as they saw that "... two new features (as a result of arbitration) : 1.Lack of acknowledgement of 'Ali as *amir al-mu'minin*, 2... arbiters could refer ...*al-sunna al-adila al-hasana al-jami'a ghayr al-mufarriqa*(364)" they completely left 'Ali. Because, as Hinds notes, "...notion of *kitab allah* as the sole authority ...virtually meaningless ... , *al-sunna ...al-jamia* is not clear"

In the end, Hinds comes to the conclusion that, in the very beginning they were those early comers who lacked status as clan leaders of any importance, since they were mentioned at Siffin as separate (para-clan, para-tribal), they were a small group not a majority. They were ...early comers of "the leaders of clan splinter groups"²

As for Shaban, he is of the opinion that a mistake when copying from historical sources had occurred (and that this mistake continued to be made over the centuries); as a result, these people were not the "*Qurra*" but rather the "people of *qura*". This implies that there was a struggle between those who conquered Iraq and then returned to the Hijaz (the great *sahabah*) and those to whom the administration of these vast lands had been entrusted (*ahl al-qura* - the trustees of lands in villages). However, here it will be assumed that the copyists have not made an error in transcription. (Indeed, Shaban's assumption is not logical, as it implies that for centuries this mistake had not been noticed by anyone and that this meaning appeared sound to everyone—even to Arabs)³.

A support for Shaban's argument possibly may be found in Suhar b. Ayyash's narration: "The Prophet said 'The Hour of Doom (kīyamet) will not come, until the *bani fulan* no longer exist.' Then I understood that the phrase *bani fulan* to mean Arab, as non-arabs

¹ I summarized part of T. Nagel's article in *EI*²

² Martin Hinds, "Kufan Political Alignments and Their Background in the Mid-Seventh Century A.D.", *IJMES*, 2, 1971, 346-67

³ *Islamic History, A New Interpretation*, Cambridge, 1971

(*aa'djim*) are related to their villages (*qura-ha*)."⁴ From this information, we can deduce only that the *qura* people were non-Arabs.

The author of the *Qurra* entry in the *Encyclopedia of Islam* (2nd. ed.), T. Nagel, argues that the *qurra* as a group wanted to apply Qur'anic principles, as the Sunnah practices were ill-defined. He is – I think - closer to truth than others. However, as Nagel himself also noted, this subject "still remains speculative".

The term *Qurra* has been used for centuries and in all this time it has never bothered anyone, but has rather been perceived as a very normal word. However, it does seem strange to us. When we read the events as reported in the sources, the *Qurra* group immediately distinguishes themselves in our minds; why then was this not the case for people in the past?

So far, what is needed is a detailed analysis of the people who are mentioned in the sources as being *Qurra*. Since the "analysis of people" has always been the focal point of historical research, this is what this article will attempt to do.

A-THE QURRA BEFORE THE REIGN OF UTHMAN B. AFFAN

Below the results of a brief survey about the use of the word *Qurra* before the era of Uthman will be given.

The first usage of this term seems to have been applied to the delegation that was killed (ca.70 people) in the *Bi'r Maunah* event. This delegation had two characteristics: they were teachers and they were members of the *Ansar*.⁵ As they were sent to instruct people in the religion, it is natural that they had information about most aspects of Islam.

In an account by Anas b. Malik, it is said that not only were 70 people from the *Ansar* sent to provide instruction in Islam (and these are referred to as *Qurra*), but they also procured provisions for the "*Ahl al-Suffa* and the poor people" by carrying water and selling wood;⁶ in another version, it is stated that the *Qurra* were "killed during the time of the Prophet, undergoing torture for the sake of (because they were associated with) the Prophet; they collected wood until nightfall and when night came they prayed as straight as pillars, and they were like lions."⁷ What we can conclude from this description is that the *Qurra* performed duties to help the poor and they had wide-ranging knowledge on Islamic matters.

From another event during the life of the Prophet we can understand that the *Qurra* were a group from the lower-income sector which was dependent on the Prophet. One man mocked Abu al-Darda and his associates (*Qurra*) as cowards, miserly and people who ate too much (i.e. whenever they could find food).⁸

⁴ Ibn al-Athir, *Usd al-Gabah*, III, 9, Qahirah, Dateless

⁵ Ibn Sad, *al-Tabakat al-Kubra*, II, 52, Bayrut, Dateless ; Abu Nuaym al-Isfahani, *Hilyat al-Awliyah wa Tabaqat al-Asfiyah*, I, 123, Bayrut, 1405

⁶ Ibn Sad, III, 514

⁷ Ibn Adiy, *al-Kamil fi Duafa al-Ridjal*, V, 80, Bayrut, 1988

⁸ *Hilyat al-Awliyah*, I, 210

Salim Mawla Abu Hudhayfa was seen to be one of the *Qurra*; Prophet advised people to attain the Qur'an from one of four people, one of whom was Salim.⁹ Abu Dujanah was one of the *Qurra*; he was an important person and a member of the *Ansari* cavalry (he was martyred in Yamama).¹⁰ Abd Allah b. Sad b. Haysama, another *Ansar*, participated in almost all the battles during the Prophet's lifetime. He was one of those involved in hand-to-hand combat, that is, he was a powerful soldier.¹¹

Suhayb b. Sinan, one of the first Muslims in Mecca, was seen to be one of the "pious men and the *Qurrah*."¹²

When Abd Allah b. Ummu Maktum emigrated to Madinah it was said that "He came to (Madinah) and and 'Alighted at *Dar al-Qurra* (house of the *Qurra*), the house of Makhrama b. Nawfal (from the Ansar) soon after the (battle of) Badr."¹³

In the matter of confirming the report that many *hafiz* (people who had memorized the entire Qur'an) died in the battle of *Yamama* during the caliphate of Abu Bakr, we can state that Abu Hudhayfa and Salim Mawla Abu Hudhayfa were martyred here.¹⁴ For some reason, Shaban does not see these men as belonging to the *Qurra*, but rather as members of the *Qura* (p. 23).

Hurr b. Qays (the nephew of Uyayna b. Hisn), who is accepted as being one of the *Qurra*, said: "The *Qurra* were the people who formed the assembly and consultative council of Umar." (Hurr was one of these).¹⁵ Thus the report that Umar included Abu Dharr to the "Qurra" class becomes more meaningful.¹⁶

Abu Muslim al-Khawlani and his student Marthad b. Thumma al-Awzai (who participated in *Yarmuk*, as reported by Abu al-Darda) were seen to be members of the Damascene *Qurra*.¹⁷

Muslim b. Abd Allah al-Khuzai was a member of the Damascene *Qurra*, as narrated from Abu al-Darda.¹⁸

Makhul was of the Damascene *faqih* and the Sham *Qurra*.¹⁹

Walid b. Hisham al-Muayti was from the *Qurra* of his *ahl*, that is the Bani Umayya.²⁰

9 *Usd al-Gabah*, II, 307

10 Ibn Hibban, *Mashahir Ulama al-Ansar*, I, 21, Bayrut, 1959

11 *Mashahir...*, I, 26

12 *Mashahir...* I, 20

13 I.Sa'd, IV, 205

14 Dhahabi, *Siyaru Alam al-Nubala*, I, 298, Bayrut, 1413

15 Ibn Asakir, *Tarikh al-Madinat al-Dimashq (TMD)*, XLIV, 310, Bayrut, 1995

16 Mizzi, *Tahzib al-Kamal*, XXXIII, 297, Bayrut, 1980

17 *TMD*, XXVII, 202 and LVII, 202

18 *TMD*, LVIII, 101

19 *TMD*, LX, 197

20 *TMD*, LXIII, 313

'Ubayd Allah b. Nawfal, Said b. Nawfal and Mughirah b. Nawfal were from the Quraysh *Qurra*. They were among those who would go earliest for Friday prayers (immediately after sunrise).²¹

What can be understood from this brief examination into the *Qurra* in the era before Uthman, is that the *Qurra* were generally (but not always) poor, but they were people who had enough information to carry out teaching and/or advisory duties in religious matters. Moreover, it can be understood from **hundreds** of *Qurra* records -that we have not recorded here- these men were people who "recited the Qur'an".

B-THE QURRA AFTER THE REIGN OF UTHMAN B. AFFAN

In this section we will examine whether there was a shift in the meaning of the word *Qurra* after the era of Uthman.

'Ali gathered together the *Qurra* of Kufah...and after examining them, only Shurayh remained.²²

When 'Ali ordered that all the men who were *hamil* (had memorized, who knew) in the Qur'an to come to him, the house became full of *Qurra*...²³

Ubaydullah b. Umar and 4,000 people with him from the "Damascene *Qurra*".²⁴

The grandson of Hasan, Hasan b. Hasan died in prison during the reign of the second Abbasid caliph, Abu Jafar (145 A.H.). He was of the *Qurra* and from the *Ahl al-Bayt*.²⁵

Yazid b. Ruman was a leader of the family of Zubayr b. Awwam and was of the *Qurra* of Madinah (died 130 A.H.).²⁶

Sulayman b. Surad al-Khuzai was the leader of the *Qurra* and the leading men gathered in his house.²⁷

The rebellion of Nafi b. Azraq was described as: "Nafi b. Azraq was at the head of the *Qurra* and others in Basra."²⁸

It is reported that when it was decided to impose the *jizyah* (tax) on new Muslims during the reign of Umayyad caliph Abd al-Malik b. Marwan there was an outcry among the *Qurra* of Basra.²⁹

Dhahabi says that those who rebelled with Ibn al-Ash'as against Hajjaj were people of the Qur'an and prayer.³⁰ (These included Hasan al-Basri, Ibrahim al-Nakhai, Muslim b.

21 Ibn Sad, *al-Tabakat* ..., V, 22

22 TMD, XXIII, 23

23 TMD, XXVII, 103

24 Tabari, *Tarikh*, III, 96, Bayrut, Dateless

25 *Mashahir* ..., I, 62

26 *Mashahir*..., I, 135

27 TMD, XXXVII, 458

28 TMD, LIX, 303

29 Tabari, *Tarikh*, III, 648 ; Ibn al-Athir, *al-Kamil*..., IV, 200

Yasar, Sha'bi, Said b. Jubair, Said b. Firuz, A'sha Hemdan (Sha'bi and his brother-in-law), Ibn Aiz, Abd Allah b. Şhaddad, Abu al-Bahtari, Dharr b. Abd Allah (the famous story-teller) and others.)

When al-Ashtar's son Ibrahim asked Sha'bi about the people who had rebelled against the Umayyads in the name of Ibn al-Ash'as, Sha'bi said: "They are the *Qurra*, leaders and important ones (of these people)."³¹ This description of the *Qurra* is noteworthy.

Ya'la b. al-Walid was of the Damascene *Qurra* and there is a conversation recorded between him and Abu al-Darda.³²

Yahya b. Wasab, Asim b. Abi al-Nujud and Sulayman al-Amash were of the Kufah *Qurra*, the leaders of the Bani Asad.³³

Salman b. Rabia narrates that he went on hajj with a group of *Qurra* (from the Basra *Qurra*), and that when they had fulfilled their duties they said "Let us not return before seeing one of the Companions of Prophet."³⁴

A place where *Qurra* of hadith is mentioned.³⁵

There seems almost no difference in meaning between the usages of the word in the two periods. This last "*Qurra of hadith*" on its own could perhaps indicate a widening of the meaning.

C-THE QURRA IN CONNECTION WITH THE REIGN OF UTHMAN

I have come across some of the *Qurra* when carrying out biographical research on the people who were at Siffin.³⁶ However, not all the *Qurra* defended 'Ali against Muawiyah. Also, there was no mention of any *Qurra* on Muawiyah's side during the Siffin war.

1.First Qurra in Basra

Below we will examine the people who are mentioned as *Qurra* in notes in the sources during the reign of Uthman. Of these, some are people that all historians are familiar with and information about them is to be found in a variety of places. What we will do here is to filter out the information in the sources in keeping with our subject.

When Abd Allah b. Amir was appointed by Uthman as governor of Basra he first asked the leading people of the city for five people from the *Qurra* to act in an advisory manner; he said that he would "depend on them to carry out the task to which Allah had appointed him

30 Hilyat al-Awliyah, IV, 306

31 Ibn Kathir, al-Bidayah wa al-Nihayah, VIII, 266, Bayrut, Dateless

32 Fasawi, al-Ma'rifah wa al-Tarikh, III, 266, Bayrut, 1419

33 Dhahabi, Siyar, V, 257

34 Abu'l-Faradj, Sifat al-Safwah, I, 658, Bayrut, 1399(1979)

35 Mudjiruddin al-Hanbali, al-Uns al-Djalil, II, 250, 1420(1999)

36 Yenice, Ali R., "Hz 'Ali-Muaviye İhtilafının Sahnesi : Siffin'de Muaviye Safının Biyografik AnAlizi", Türklük Araştırmaları Dergisi, N.18, pp.7-41, İstanbul, 2005 ; same author, "Siffin Ordusunun Yapısı (Hz Ali Safında Yer Alanlar) – Biyografik ve İstatistiksel bir Araştırma, Türklük Araştırmaları Dergisi, N.20, pp.9-77, İstanbul, 2008

and that they would be informed about the secrets of state." As a result, Aban b. Matar al-Adawi, Ghazvan Raculun min Bani Rakash, Djabir b. Usayd (Usayr, Asir) from Ghatafan, Amir b. Abd Qays al-Anbari, and Numan b. Shawwal al-Abdi were sent to him. Numan refused a high salary (2,000 dirhams, and land) and Amir did the same.³⁷

Before examining these people closer we need to understand what this event, which is narrated in almost all the sources, tells us; first it is clear that the new governor wanted people from the *Qurra* to help him. They were wanted for three tasks; advising, supporting and to share confidential information that was known to the administration. This information indicates that the term *Qurra* had come to mean "one with religious knowledge and one who is trustworthy." So, what then was the result of this request by the governor?

In the first instance, the fact that the young governor asked for the *Qurra* rather than the leaders of the city or the tribal leaders helps us to understand the goal of the newly established city administration; this was a city that was seething with unrest and the request for the *Qurra* was an attempt to limit the social tension by entering a partnership with people who were respected by the public. But, the proposals put to these people (the allocation of a special salary and the presentation of land) leads us to think that the actual intention was to use these people as window dressing; when the proposal was not accepted the governor became enraged and had the *Qurra* removed from his presence. Perhaps these people would have provided the same service without pay. That is, the governor's inexperience and lack of knowledge about Islamic principles (another gaffe on the part of this new governor when he entered the Juma masjid in Basra is recorded in information provided by Amir b. Abd Qays), as well as demonstrating that the actual intent was to establish his authority.

ABAN B. MATAR was a person who had wept so much (due to his sins) that he had lost his sight (or greatly damaged it).³⁸

It is only recorded about GHAZWAN RAJULUN MIN BANI RAQASH that he swore not to laugh until he learned how Allah was to treat him³⁹.

There is no information about DJABİR B. USAYD.

All the narratives about AMIR B. ABD ALLAH (also known as Amir b. Abd Qays) al-ANBARI are concerned with his piety and worship. He was native of Basra. There are no political indications in his behaviour. He had a close friendship with Hasan al-Basri and Muhammad b. Sirin. Amir b. Abd Qays participated in *Madain* war and returned his share of the spoils. During the rule of Umar he received a salary of 2,000 *dirhams* (From this report alone it can clearly be understood that the salaries had decreased in the rule of Uthman, as the Basra governor (Abd Allah b. Amir) had offered Amir b. Abd Qays and the others a salary of 2,000 *dirham* and land). It is reported that Ka'b al-Ahbar said "this (man) is the priest of this *ummah*". When Uthman exiled Humran b. Aban (or Aban b. Humran) to Basra, he had been

³⁷ TMD, XXVI, 21 (No other information have been found about this man and footnotes 38 and 39)

³⁸ TMD, XXVI, 21

³⁹ TMD, XXVI, 21

married to a woman whose *iddat* (the prescribed period a divorced or widowed woman must wait before remarrying) had not finished; this man came to Amir b. Abd Qays. As a result gossip started to spread about Amir b. Abd Qays, such as he would not marry, did not eat meat and did not go to the Friday communal prayers. The situation was investigated and he was sent to Muwaiyah, who interrogated him. In the end no crime was discovered, and Amir b. Abd Qays was allowed to return to Basra. However, he refused and stayed in Damascus. It can be understood that some of those who lodged complaints about him were relatives, as many years later a man came from Basra to see him. Amir asked no questions about Basra or the people (even when this visitor asked why he was not inquiring about his relatives or hometown). Amir b. Abd Qays died in Jerusalem. One event concerned with him has some political implications. One day in Basra Amir b. Abd Qays saw a man who was working for the governor (Abd Allah b. Amir) dragging a *dhimmi* (a non-Muslim, probably a Zoroastrian); the *dhimmi* was crying out for help. When Amir understood that the governor expected non-Muslims to work in his residence without pay he took hold of the *dhimmi* and saved him. This appears to be the reason in all the sources for why he was arrested and sent to Muwaiyah (along with others).⁴⁰

NU'MAN B. SHAWWAL AL-ABDI was the oldest man selected by Abd Allah b. Amir from the *Qurra* of Basra. He refused the payment offered by Ibn Amir, as this would have been unjust to the people of Basra.⁴¹

When we look at the people who were sent we see that they were a pious group (that is, pious from an Islamic point of view, active in carrying out that in which they believed, giving people advice, and ones who had enough power to oppose wrong). It is the opinion of the author that Djabir b. Usayd, about whom information cannot be found, was no different from the other four people mentioned. Moreover, it is likely that these people had been resident in Basra for a long time.

2. First Qurra in Kufa

One of the most important events when discussing the *Qurra* and the first group that Hinds accepts as being *Qurra* is mentioned among the complaints made by the governor of Kufa, Said b. al-As, to Uthman. After the governor said "The debauched group that they call the Qurra attacked my chief of security and struck him, oppressing him; they swore at me and did not give me my rights" the following names are listed: Amr b. Zurara, Kumayl b. Ziyad, Ashtar, Hurqus b. Zuhayr, Shurayh b. Awfa, Yazid b. Miknaf, Zayd b. Suhan, Sa'sa'a b. Suhan ve Jundab b. Zuhayr.⁴²

Later, the names of a group who came to Uthman to have Said b. al-As dismissed (this request was refused and they were sent back) were as follows: Yazid b. Miknaf, Ashtar, Sad

⁴⁰ Ibn Sa'd, *al-Tabakat...*, VII, 103-111; *TMD*, XXVI, 3-42; *Sifat al-Safwah*, III, 201-211; Dhahabi, *Siyar...*, IV, 15-19

⁴¹ *TMD*, XXVI, 21; Fasawi, *al-Ma'rifah wa'l-Tarikh*, II, 45, and all historical sources

⁴² Numayri, *Akhbar al-Madina*, II, 205, Bayrut, 1414

b. Qays, Kumayl, Zayd Sa'sa'a, Haris b. Abd Allah, Jundab b. Zuhayr, Abu Zaynab (Azd), Asfar b. Qays.⁴³ Here we can see that the second list is almost identical to the first.

The father of AMR B. ZURARA (NAKHA') was a companion of Prophet. 'Amr b. Zurara came with his friends to Abd Allah b. Mas'ud (probably during the Madinan days of the siege of Uthman). What was discussed is not recorded, but Abd Allah b. Mas'ud said "you are either on the right path of the Companions of Muhammad or you want retaliation" (*la-antum ahda min ashab Muhammad aw innakum la-mutamassikuna bi-taraf khilalihi ya'ni al-qisas*). Amr b. Zurara was the first to enunciate the idea of removing Uthman from power.⁴⁴

It is reported that KUMAYL B. ZIYAD (NAKHA') had connections with Umar, Uthman, 'Ali, Ibn Mas'ud, Abu Hurayrah and Abu Dharr. He was one of the first residents of Kufah. He was prominent and a leader of his tribe. Kumayl b. Ziyad was considered to be one of those who prayed a great deal (the *ubbad*) in Kufah. He said to Uthman: "*aqidni (that is min latame*", and he replied "I had forgiven you" (*qad 'afavtu anka*). Kumayl tells us that the idea for removing Uthman from power came from Amr b. Zurara. Most probably after this declaration, two people undertook to kill Uthman; one of these was Kumayl. At Siffin 'Ali gave some advice, but this was not politically oriented. During the attack by Muawiya on *al-Djazirah* Kumayl defended this place and was able to inflict a serious defeat on the attackers. He was accepted as "*thiqa*" (Yahya b. Main, the father of Salih b. Ahmad (b. Hanbal?), Idjli, Ibn Hibban), "*qalil al-hadith*", "*rafidhi wa huwa thiqa*" (Muhammad b. 'Abd Allah b. 'Ammar). But his narrations concerning 'Ali are seen as being greatly exaggerated by the same authors.⁴⁵ He was one of those Uthman exiled to Damascus. Even though he was very close to 'Ali, the fact that he was considered by the scholars to be "reliable" is certainly an exceptional situation. This type of person was usually given a wide berth by the scholars.⁴⁶

MALIK B. al-HARIS, al-ASHTAR (NAKHA') was one of the famous people of the *Tabi'in* (the second generation after the Prophet), who belonged to the Muslim tribe of Nakha'. The fact that he participated in the Battle of Yarmuk, but not in al-Qadisiyyah seems to contradict Umar's command to Abu Ubaydah to "send the Iraqi army back to Iraq" (on the order of Hashim b. Utbah, after the conquest of Damascus). It is possible that this was the first time al-Ashtar had been to Iraq. From the narrations, it can be clearly understood that al-Ashtar participated in the battles from the time of Abu Bakr's caliphate on. (Examples of this are his close relationship with Khalid b. al-Walid, together with his conquest of *Mayyafariqin*, his commanding a troop that had been sent by Zubayr b. al-Awwam as reinforcements, being under the command of Abu Ubaydah, his being sent in various directions, and even his participation in campaigns in the interior of Asia Minor, his being the first to stay away until the "*Djabal Lukam*" and Masisa. Ashtar was also the commander of an auxiliary troop for the

⁴³ TMD, XXI, 115

⁴⁴ TMD, IV, 630; XLVI, 12-16; *Akhbar al-Madina*, II, 205, 207

⁴⁵ *Akhbar al-Madina*, II, 161; II, 208; Yaqubi, *Tarikh*, II, 205; Tabari, *Tarikh*, III, 631; Muhammad b. Yahya al-Andalusi, *Maqatal al-Shahid Uthman*, I, 78, Qatar, 1405; Ibn al-Athir, *al-Kamil*, III, 247; Ibn Sa'd, *al-Tabaqat...*, VI, 179; Ibn Asakir, TMD, L, 247-57

⁴⁶ Asqalani, *el-Isabah*, V, 653; Bayrut, 1992.; *Tahzib al-Tahzib*, VIII, 402, Bayrut, 1984; TMD, L, 247-57

army that cut off the Baghras Pass to Antioch, as well as for the first Muslim troops that set an ambush for the Byzantines and he participated in the conquest of Halab and Qinnasrin).

It can be understood that Ashtar set off in a westerly direction (Damascus) when the conquests first began. However, he did not participate in the Iranian conquests. He was also in Djabiyah when Umar has visited there. That he became from the Kufah Qurra, or “*wujuh*” afterwards, who came here after the conquest of Damascus, cannot be interpreted as a great advance. When the matter is more closely examined, one can see that in general there had never been an overall command over military actions. That is, progress from a military aspect is not very apparent. He was not one of the great commanders at Siffin. In fact, excluding one or two sermons gave to his troops at Siffin, nothing of a deep religious nature is noted, other than one or two quotations from the Qur’an. There is an interesting note about Ashtar’s former life. When Ibn Omar avoided swearing allegiance to ‘Ali, he (Ashtar) said “Let me cut off his head.” ‘Ali replied “I knew you when you were little; both little and big you have bad habits”. If this is correct, then we can assume that ‘Ali knew Ashtar from childhood, but there is no other note that supports this. Perhaps this is a situation that belongs to the period when ‘Ali was serving in Yemen, during the lifetime of Prophet, because Nakha’ was a Yemeni tribe. Also, Prophet said to ‘Ali: “... are you not content to fulfill the role that Aaron fulfilled for Moses by my side...?” Ashtar is the second person in the *sanad* chain of this hadith, that is he knew of ‘Ali’s worth from the Prophet.

Some points to be noted in the later periods of his life are that Ashtar was deeply affected by being among those who buried and led funeral prayer of Abu Dharr (most probably).⁴⁷ There is no doubt in the sources mentioned that he took a leading role in the events in Madinah against Uthman. Vaglieri says that he was one of those who defended the soldiers’ rights on the matter of the division of the spoils and that he opposed both Uthman and the administrators. His opposition to Uthman began when Said b. al-As (the governor of Kufah) said: “Sawad is the garden of the Quraysh”. Later, when Ashtar had convinced the people of Kufah to stop Said from entering the city, he put forward the argument that Said had persuaded the caliph Uthman to reduce the salaries of the residents of Basra (both men and women).⁴⁸ It can be understood that many of the important companions knew Ashtar and respected him. During his time with ‘Ali we can still see this, but Ashtar is uneasy, authoritarian and uses coercion. If he had been a man of the Qur’an, or a religious scholar, this would not have been the case. In short, we can understand from all this behavior, from his sayings and from the perceptions of others that he was a “true soldier”.

When speaking to the exiled people Muawiyah understood that they wanted to instigate trouble and seize the wealth of the non-Muslims.⁴⁹ When Uthman asked him: “O Ashtar, what

⁴⁷ Ibn al-Athir, *al-Kamil ...*, II, 28

⁴⁸ *EL*² Laura V. Vaglieri, “al-ASHTAR, Malik b. al-Haris” I, 704 ; Ibn Sa’d, VI, 213 ; Tabari, II, 358, 697 ; Ibn al-Athir, *al-Kamil...*, II, 279, 344 ; III, 82 ; Yaqut al-Hamawi, *Mujam al-Buldan*, II, 80 ; V, 238, Bayrut, Dateless ; Waqidi, *Futuh al-Sham*, II, 251, Bayrut, Dateless ; Yaqubi, *Tarikh*, II, 142 ; Ibn Adim, *Bughyat al-Talab fi Tarikh Halab*, I, 156, 590 ; IV, 1875, Bayrut, Dateless ; *TMD*, II, 158 ; XVI, 216 ; XLII, 164

⁴⁹ Tabari, *Tarikh*, II, 636

do the people want from me?" Ashtar answered: "One of three things and you cannot avoid : Leave them to themselves and say 'this concerns you, do what you like about it' (a form of independence, - in all our research only this part of this speech seems to support the thesis of Shaban (Yenice)) or punish yourself by allowing retaliation, or people will kill you."⁵⁰ Another anecdote that belongs to the Siffin period is that one day Ashtar had gone to war with "the people from the *Qurra*" and "was with the Arab cavalry".⁵¹ Afterwards we see that his brother is with Mukhtar (the famous rebel of the early Umayyad period), with the first flag being given to Abd Allah b. al-Harith by Mukhtar. Even this incident seems to show "a military tradition in the family."⁵²

DHU al-KHUWAYSIRAH : Even if there was doubt that this is the same person as Hurqus b. Zuhayr and Dhu al-Thudya in the literature, it is highly likely that Hurqus and Dhu al-Khuvaysirah were the same person. It can be understood that Hurqus is considered to be a companion as he was at Hudaybiyah. He is the person who said "Be fair, O Prophet" when the Prophet was dividing up the spoils; the only time that such a dispute is recorded as having broken out was over the spoils of Hunayn, thus, it can be understood that he was at Battle of Hunayn. Later, it is stated that Hurqus was at the conquests of Iraq and Suq Ahwaz. The hadith that is recorded about Umar sending Hurqus at the head of auxiliary forces to Utbah b. Gazwan in Basra completely contradict one another. In fact, it is reported that Umar wanted to kill this man after what he had said (this is an event that is reported on the oath of Abu Said al-Khudri); thus, it is our opinion that it could not be possible that Umar sent him as a commander. Whatever the situation, this report concerned with Basra is valuable and shows that he was one of the first residents of Basra. Moreover, the report that he was at the head of the Basra delegation which came to Uthman confirms this. He died fighting against 'Ali in *Nahrawan*.⁵³ However, it is not clear how he became involved in the matter of Kufah, while we have information about him in being Basra.

SHURAYH B. (ABI?) AWFA B. DUBAY'A was of the Abs (Gatafan) tribe. He was exiled from Kufah to Damascus on the complaint of *wali* Said b. al-As. His opinion on the commentary on Surah Mu'min exists in the commentaries. After Uthman was killed he crossed over to 'Ali's side from Aisha's side. Despite 'Ali's warning in Siffin he was the person who killed Muhammad (*sajjad*, one who prostrates much), the son of Talha b. Ubayd Allah. He was one of the first to refuse the *tahkim*. The fact that Abbas b. Sharik and Qabisa b. Dubay'a, from 'Ali's men (with the latter probably being a relative) said to him "*al-musrif ala nafsihi*" (someone who causes harm or shame to himself) about him, and then, for this group of *Kharidji*, "you only come together around him (Shurayh)" gives us an important clue. It is known that he was one of the *Qurra*. When the delegation for the *tahkim* was setting out, the *kharidjites* tried to choose a leader from among themselves, and Shurayh b. Awfa b.

50 Tabari, II, 664

51 Tabari, III, 77

52 Tabari, III, 448

53 Asqalani, *el-Isabah*, II, 49 ; 411 ; Ibn Hibban, *al-Thiqat*, II, 81, Bayrut, 1975 ; Askalani, *Tahzib al-Kamal*, XIII, 264 ; *TMD*, XXII, 158 ; XXXIX, 317

Dubay'a was one of the first to be suggested, but he refused the position. Later, he took on the command of the left flank of the group that was fighting with 'Ali. He died after *Nahrawan*, in 39 AH.⁵⁴

SA'SA'A B. SUHAN (ABD QAYS) : The most distinguishing feature of this person, who was of the first stratum in Kufah, who participated in the battle of Nihawand, was his opposition to Uthman. The two brothers of this person from the second generation were killed in Jamal, fighting for 'Ali. He was one of those who loved 'Ali and was always close to him. It can be understood that one of his fundamental characteristics was that he was "wise". The elder of the companions and the administrators that followed would ask for his opinion, and due to a hadith from Prophet: "*Sadaqa rasul Allah, even if he did not say this, that is the way it is (wa iaw iam yaqul-na kanu kadhulik)*", shows that he was a wise man, even though he was not a Companion. He died during the time of Muawiyah.⁵⁵

There are records of conversations among **ZAYD B. SUHAN (ABD QAYS)** and Ubayy b. Ka'b, Umar and 'Ali. He was one of the first to go and reside in Kufah. When he told Uthman "...be moderate and let your people be moderate to you," he was exiled to Damascus. He divorced his wife in protest and then went. Baladhuri also mentions him as one of the *Qurra* of Kufah. He was sent to Muawiyah, where he was seen to be a moderate man and was forgiven. He also acted as an intermediary helping other jailed people to be released. He lost one of his hands in a military campaign and Prophet said: "Let he who wants to send one of his organs to Paradise look at Zayd b. Suhan." (There are other versions, but all were narrated by 'Ali, and from him Zayd himself and Zayd's daughter). It is variously recorded that his hand was lost in *Madain*, *Nihawand*, *Qadisiyyah* or even in *Djalulah*. Thus, we can understand that he participated in these battles. It can be clearly understood from the sources that Umar was well-acquainted with this man. (In connection with this there is an **important narration** that has been recorded (narrated by Abd Allah b. Abi al-Hudhayl). During the reign of Umar, a delegation went to Madinah. It is not recorded what the purpose of this visit was, nor what the Kufans said to Umar, but in the end Umar told them: "O Kufans, you are the treasures of Islam; when the Basrans need help, you help them, when the Damascenes need help, again you help them." At the end of this conversation Umar helped Zayd b. Suhan to mount his horse (because he only had one hand) and said "O Kufans, treat Zayd in this way (help and support him)." From this very important record we can understand that Kufah (as is recorded in the historical sources) not only supported military campaigns that were organized throughout the northern region, or at least that the situation (i.e., that Kufah supported the northern regions) was not always thus. Most probably the Kufans were not pleased with this situation either. When the Kufans wanted to learn the Qur'an they went to Salman al-Farisi, but he told them that they should learn it from a real Arab (they were very close to Salman al-Farisi and consulted with him often). In the end Zayd began to teach (when he made

⁵⁴ TMD, XXIII, 3-6 ; Asqalani, *al-Isabah*, VI, 17-18 ; Bukhari, *Sahih*, IV, 1813 ; Ibn Khaldun, *Tarikh*, II, 640 ; Tabari, *Tarikh*, III, 32,115,121,122 ; Sayf b. Omar, *al-Fitnah wa Wak'at al-Djamal*, I, 149, Bayrut, 1391; *Fath al-Bari*, VIII, 554 ; Badr al-Din al-Ayni, *Umdat al-Qari*, XIX, 147, Bayrut, Dateless

⁵⁵ Ibn Sa'd, VI, 221 ; Dhahabi, *Siyar*, III, 528-29 ; and *Tarikh al-Kabir*, IV, 319 ; TMD, XXIV, 79-100 ; *al-Isabah*, III, 431

mistakes Salman corrected him); when Salman became governor of *Madain*, Zayd was with him and was an imam in the mosque. Zayd was a pious man who lived an ascetic life; it is recorded that Salman even made him break his supererogatory fast to bring him to a more moderate approach. He headed up one of the four groups that marched against Uthman. In the Battle of Djamal he commanded the Abd Qays tribe. His statement "I wish we could forebear when we are unjustly treated," clearly shows his remorse, as does "Bury me in my gown, for I will meet with Uthman on the great avenue."⁵⁶

YAZID B. MIKNAF (NAKHA') can be found in the record of an event connected to 'Ali (but this is not concerned with his merits). He was from the *tabiun* and was one of those who came to Uthman from Kufah.⁵⁷

JUNDAB B. ZUHAYR (ABD ALLAH) (GAMID/AZD) : As Prophet had changed his father's name, the most we can say is that he might have been a companion during his childhood. Because he was one of those opposed to Uthman from the very beginning he was exiled from Kufah to Damascus. He was from those displayed bravery on the battlefields.⁵⁸ In the *tabakat* books Jundab b. Abd Allah and Jundab b. Zuhayr are sometimes reported separately but it is said that there is a possibility that these two names sometimes these refer to the same person, and as some of the basic characteristics are the same (the tribe, opposition to Uthman, being killed in Siffin) it is our opinion that these two people are the same. He was close to 'Ali.⁵⁹

Evaluation

What do we see when we examine these people who were the subject of the first complaints?

First, it is necessary not to confuse the subject. At the beginning these people were not opposed to Uthman himself, not even to his governorship, but rather to his security chief (*sahib shurta*). The opposition to Uthman, which in some cases was directed against Uthman himself, belongs to a later period. To oppose the security chief, to go so far as to deal a blow against him, requires great courage. Thus, what was it that these people relied upon that made them so courageous? In fact, what was the situation that caused these people to oppose the security chief, perhaps even beating him? There is almost nothing to help us in this matter in the sources. There is only a record of a similar event occurring in Basra (Amir b. Abd Allah confronted one of the governor's men – perhaps a police – and took a non-Muslim who was being forced to work in the governor's mansion from this police).

⁵⁶ Ibn Sa'd, VI, 123 ; *TMD*, XIX, 245, 429-447 ; *Akhbar al-Madinah*, II, 205 ; *al-Isabah*, II, 646-48 ; Dhahabi, *Siyar...*, III, 526-28

⁵⁷ Ibn Qani', *Mu'jam al-Sahabah*, I, 202, Madinah, 1418 ; *Akhbar al-Madinah*, II, 205 ; *TMD*, XXI, 115

⁵⁸ *TMD*, XI, 303-8

⁵⁹ Khatib al-Baghdadi, *Tarikh Baghdad*, IV, 228; VII, 249; XIII, 261; *TMD*, XI, 303-20, Bayrut, Dateless

Four of the eight people mentioned were from Nakha with one being from Azd. These two tribes were located in the same area of Kufah, that is, in the southern section. Perhaps the incident occurred in this part of the city.

Among this group were people whose religiosity should not be underestimated; these people were Qumayl b. Ziyad, Sa'sa'a b. Suhan and Zayd b. Suhan. They were people who were accepted by all, even the companions, as having great religious knowledge and constantly performing acts of worship, but, as stated by Said b. al-As, they were not "*sufaha*". Another group, who can be understood to have been soldiers, consisted of: Ashtar, Hurqus b. Zuhayr, Jundab b. Zuhayr, Amr b. Zurara (the idea to depose Uthman could only have come from a soldier), Shurayh b. Awfa (he commanded a *kharijite* group) and perhaps Yazid b. Miknaf, about whom no information can be found. One thing these all had in common was that they were among the first residents of Kufah (although we must reserve judgment on Hurqus on this matter). Even Yazid b. Miknaf is recorded in the chain of hadiths.

3. The Group Referred To As "The Qurra of 'Ali's Companions Before The Tahkim (Arbitration)"⁶⁰ is Mentioned In The Sources.

ABDALLAH B. WAHB al-RASIBI was born in the Djahiliyya period, but he was not a companion of the Prophet. He participated in the conquests of Iraq with Sa'd b. Abi Waqqas. When the Kharijites came out against 'Ali, Abdallah b. Wahb al-Rasibi was made commander in Nahrawan. He prayed so much that this aspect of his religion was noticed by all. He was part of the Khawaridj group that refused to be persuaded by Ibn Abbas (4,000) people. He was made deputy commander of this group.⁶¹

It is recorded that when Umar sent Bilal b. Rabah to Jordan ZAYD B. HUSAYN al-TAI was there. After the *tahkim* was refused he was one of those who separated from 'Ali. The *kharijite* who were with him were people who said: "Let us go to Madain, as there are people there who will protect us." It can be understood that the sector with which the *kharijite* agreed were in the eastern region of the empire, particularly within Iran. He was one of those killed in Nahrawan (Abu Ayyub al-Ansari killed him). Before the Battle of Nahrawan, Zayd b. Hussein al-Tai was offered the command of all the *kharijites*, but he refused. He was either deputy commander or the commander of the right flank.⁶²

ABD ALLAH B. ABI al-HUSAYN al-AZDI (accepted as being from Badjilah) was with 'Ali before and during the Battle of Siffin. He was reported as being part of Ammar b. Yasir's troop (of the Qurra group). Another important anecdote belongs to the Umayyad period. Abd Allah b. Abi al-Hussein al-Azdi was in Karbala fighting against Hussein b. 'Ali, who was with the Umayyads. Moreover, he is reported as having hated Hussein (saying "You

60 TMD, XXIII, 6

61 Asqalani, *Lisan al-Mizan*, III, 284, Bayrut, 1986 ; *al-Isabah*, V, 100 ; TMD, XXIII, 6

62 TMD, XIV, 383 ; Tabari, *Tarikh*, III, 115, 116, 117 ; Ibn al-Athir, *al-Kamil...*, III, 213, 214, 216, 221, 222

cannot drink from that water unless you are dying of thirst.")⁶³ This information shows that he was still angry with 'Ali and his family years later.

SHURAYH B. (ABI?) AWFA B. DUBAY'A was discussed above.

UBAYY B. QAYS (al-NAKHA') was the brother of Alqama b. Qays. Both brothers participated in Siffin.⁶⁴

4-The People Mentioned Below Are Stated As Being Part Of The Iraqi Qurra (Reported by Amr. b. Sa'd).⁶⁵

UBAYDAH B. (QAYS) B. AMR AL-SALMANI (HAMDAN/YAMAN) met with Umar, 'Ali and Abd Allah b. Masud, and is even considered to be one of the companions of Ibn Masud. He was one of the four most prominent *faqih*s of Kufah. He converted to Islam in the year that Mecca was conquered, but he never met the Prophet. He narrated that during the rule of Abu Bakr; Uyayna b. Hisn al-Fazari and Aqra' b. Habis came to Abu Bakr and demanded land from him, but this was refused by Umar. He also narrated some notes from Salman al-Farisi during his campaigns in Iran. He admired 'Ali greatly, more than Abd Allah b. Mas'ud. Before his death it is noted that he destroyed/erased (*mahw*) all his books (fearing that the records would be changed by others?) It has also been noted (by the people of Kufah) that he said directly to 'Ali "I prefer your opinion when it is the same as Umar's then when it is your opinion alone". This shows a slight degree of untrustworthiness.

He participated in Nahrawan alongside 'Ali. He was also one of those with the man that had a strange hand among the Khawaridj. A note concerning the end of his life is that he requested that Aswad b. Yazid lead the his funeral prayer, for fearing that Mukhtar b. Abi Ubayd would fulfill this duty. This shows his mentally remoteness with the *kharidjites*.⁶⁶

ALQAMA B. QAYS was connected to the Nakha' tribe and he was a resident of Kufah. It is recorded that he was the most scholarly of those who were said to be companions of Ibn Masud. He is accepted as an authority on the Qur'an, hadiths and fiqh. (Probably in Kufah). He was considered to be one of the greatest *ulamas* in *Tabiun* people. He joined with 'Ali in all the struggles from Siffin on. He died in Kufah in 62 AH.⁶⁷

It has been stated that **ABD ALLAH B. 'UTBA B. MAS'UD** was about six years old when Prophet died. We can understand that he was very close to Umar from the duties he was given (head of the market in Madinah, distributing food that came to Madinah in the years of famine). Moreover, it is also important that his uncle was Abd Allah b. Mas'ud. That is, his uncle was one of the Suffa. In later years, when Abd Allah b. Zubayr was ruling over Arabia

⁶³ *Bughya...*, X, 4703 ; Tabari, *Tarikh*, III, 72, 90-91 ; Ibn al-Athir, III, 182 ; 413

⁶⁴ Ibn Sa'd, VI, 87 ; Asqalani, *al-Isabah*, I, 186

⁶⁵ Ibn Kathir, *al-Bidayah*, VII, 259

⁶⁶ Bukhari, *Tarikh al-Awsat*, I, 56, Qahirah, 1977 ; *Tarikh al-Kabir*, VIII, 370, Bayrut, Dateless ; Dhahabi, *Siyar*, I, 545 ; IV, 40-42 ; Ahmad b. Hanbal, *Fadail al-Sahabah*, I, 541, Bayrut, 1403 ; Isbahani, *Tarikh al-Isbahan*, I, 170 ; Fasawi, *al-Ma'rifah wa't-Tarikh*, I, 79, 235 ; II, 336 ; *Tarikh al-Baghdad*, XI, 117-119 ; XII, 390

⁶⁷ TMD, XL1, 154-191

Abd Allah b. 'Utba b. Mas'ud was made the military judge of Kufah for a period of about six years. During the famous Mukhtar rebellion Mukhtar asked him to act as military judge of Kufah but it can be understood that Mas'ud faked an illness and avoided this appointment. Not only he narrated from a man that Bukhari relied on (Umar b. Abd Allah b. Arkam), but he was also one upon whom Muslim relied. Moreover, he was recorded in narrators chain (*sanad*) of report that was reported from Umar a wrong information. He died in 73 AH.⁶⁸

Evaluation

It is appropriate to discuss the *Qurra* group who were companions of 'Ali mentioned in the group above, which is recorded together with the Iraqi *Qurra* group. When we look at these people we can see that all, except Zayd b. Husayn and Abd Allah b. Abi al-Husayn, were very devout and that they were all people who were popular in society. Even the situation of Abd Allah b. Wahb al-Rasibi, at least from outside appearances, seems to be thus. It should not be thought that there was no connection between Ubayy b. Qays and his brother Alqama. Ibn Mas'ud gave Ubayda al-Salmani his religious education and after being one of the four great *faqih* in Kufah he continued his alliance with 'Ali for a while; it is for this reason that he had a sound religious education that 'Ali appreciated.

Zayd b. Husayn probably participated in the conquests by the Tayy tribes around Jordan which were carried out under the command of Adiy b. Hatim (Adiy b. Hatim is recorded as being one of the *Qurra* in the sources).

There are no records about the religiosity of Abd Allah b. Abi al-Husayn.

5. People Who Are Mentioned In A Variety Of Places As Being Of The Qurra

UMAYR B. DABI (BURJUM) was one of those who went with Kumayl b. Ziyad to enter the house of Uthman. He told Uthman that he said that "you imprisoned my father until he died." The reason for this was that his father, Dabi, had borrowed a dog (called Qarhan) to hunt gazelles during the time of Walid b. Uqba. Walid kept this dog; as a result the members of his tribe (Ansariyyun) asked for help. In the end Uthman jailed Dabi, but this sentence was very onerous and he died in jail. This was why his son became a *Sabai* (opponent of Uthman).⁶⁹

ABD ALLAH B. BUDAYL (B. WARQA') went with his brother (who is recorded as being Muhammad, but whose real name was Abd al-Rahman) and they were sent by Prophet Muhammad to Yaman as *amil*, that is they were Companions. He was always with his brother. During the rule of Umar (23 AH), he conquered Hamadan and Isbahan (either under the order of Umar or they were sent by Abu Musa) or he participated in the conquest of these regions under the command of Ibn Amir. Later, he conquered Kirman and then he came to

⁶⁸ Ibn Sa'd, III, 316; V, 58; VI, 120; Asqalani, *al-Isabah*, IV, 166; *TMD*, XX, 117; XXI, 316; Ibn al-Athir, *al-Kamil*, IV, 38, 73, 85, 138; Kalabadhi, *Ridjal Sahih al-Bukhari*, II, 510, Bayrut, 1407; ????, *Ridjal Sahih al-Muslim*, I, 380, Bayrut, 1407; Ibn Qutayba, *Garib al-Hadith*, II, 270, Baghdad, 1397

⁶⁹ Andalusi, *Maqatal*, I, 227; Tabari, *Tarikh*, II, 682

Tabasayn (or *Tabisan*). Even though before the conquest he requested that Umar grant him this region as a fief, this was refused, with the excuse this was a populated area of two cities (*rustaqan*) and the chief region that opened on Khurasan. According to the record of Yaqut, this area was once again conquered by one person, but during the reign of Uthman (29 AH). Because of this important anecdote it can be understood that there were some talks/bargaining about material things among the companions during the time of Umar. In *Futuh al-Buldan*, al-Baladhuri, while recording the events of this period, this person stopped appearing among the waves of conquest to a remarkable extent; in his place Abd Allah b. Amir and Ziyad b. Abihi are mentioned. These people also participated in Siffin. They were recorded as "*Qurra* of Kufah". In the sources it can be clearly understood that they were in Kufah at the time of Uthman's murder. But Abd Allah b. Budayl was seen to be one of the six people who were held responsible for killing Uthman (however, the reason for this cannot be discovered). Both brothers died at Siffin. During this battle he and his troops managed to get very close to Muawiyah's tent. He is seen as being one of the masterminds of the social turbulence (these were Muawiyah, Amr b. al-As, Mughirah b. Shu'bah, Qays b. Sa'd b. 'Ubadah and Zayd b. Suhan). It is highly likely that the statement that he was 24 when he died at Siffin is incorrect; otherwise, it would be impossible for him to have carried out many of his activities. His group belonged to the *Qurra* of Kufah (ca 200 -300 people).⁷⁰

ABD al-RAHMAN B. MULJAM was from the tribe of Murad (originally from Himyar, but an ally of the Banu Djabalah (Kinda), so is accepted as being from Murad). He lived in the Djahiliyyah period and became Muslim (along with his brother Qays) during the c'Aliphate of Umar. In fact, there is a story reported about him that he sent a man to Umar, advising him to collate the Qur'an. He is one of the *Qurra* (that is, he learned the Qur'an from Muadh b. Djabal). He was one who was known for the great amount he prayed. He was also a neighbour of Abd al-Rahman b. Udays (one of the leaders of the Egyptian group). He was handsome and his great amount of prayer left traces on his face. He also participated in the conquest of Egypt (all brothers were in the conquest of Egypt). He killed 'Ali b. Abi T'Alib.⁷¹

ADIY B. HATIM was the leader of the Tayy tribe (formerly Christian); he inherited this position from his father. When he was a Christian the Prophet told him: "I know your religion better than you." He participated in the attack on Tabuk. He kept himself and his tribe far from apostasy during the rule of Abu Bakr, sending the tributes from Tayy and Asad. Later, he was part of the army that marched against Tulayha al-Asadi, and moreover he participated in the conquest of Iraq during the time of Umar. He became Muslim during the lifetime of Prophet Muhammad after 'Ali informed him about Islam, and for this reason I think that he participated in the Battle of Siffin with 'Ali against Muawiyah. When Uthman

⁷⁰ Ibn al-Athir, *al-Kamil*, II, 442; III, 275; Tabari, II, 531, 554; III, 84, 86, 168; Yaqubi, II, 157; *TMD*, XIX, 170; XXIX, 256; XXXIX, 441; Baladhuri, *Futuh al-Buldan*, I, 308-310, 394; Yaqut, *Mu'jam al-Buldan*, III, 264; IV, 20; *Tarikh Baghdad*, I, 204

⁷¹ Tabarani, *al-Mujam al-Kabir*, I, 97, Mousol, 1404(1983); *Thiqat*, II, 302; *Lisan al-Mizan*, III, 439; *TMD*, XLII, 545, 558, 560; *al-Isabah*, V, 109, 541, VI, 706; Ibn Sa'd, III, 33-40; Sam'ani, *al-Ansab*, I, 451; Safadi, *al-Wafi bi'l-Wafayat*, XVIII, 171-174, Bayrut, 1420

began to give the private land of Kisra as fiefs he first gave areas to the leading Companions, giving a region to Adiy b. Hatim in the name of *Rawha*. Despite this, it is recorded in the sources that Adiy remained distant from Uthman. However, along with Djarir b. Abdallah and Hanzala al-Katib he migrated from Kufah to Qarqisiyya, saying “we cannot reside in a city that swears at Uthman.” As he was obedient to Madinah at the most dangerous times (Riddah) and as his son’s name was Muhammad, we can understand that this man, who became Muslim after the age of 50, was a true Muslim. He participated in the delegation that ‘Ali sent to Muawiyah. He lost three sons in the Battle of Siffin. He died in 68 AH (at the age of 120). He continued to act as leader for his tribe, the Tayy, which continued to reside in the same area after the conquests of Ayla-Djibal Kirk and Masharif al-Sham – normally almost all of the tribes in these regions were on the side of Muawiyah. This shows us his great ability as leader over his tribe. He was also the leader of Quda’a (resident in Egypt) during the Battle of Siffin.⁷²

AMMAR B. YASIR: Mawla Bani Makhzum (head of the Kufah Qurra in Siffin?). He became a brother of Huzayfa al-Yaman (the father of Ammar, and the chief of Huzayfa’s father). He participated in all the military campaigns during the lifetime of Prophet. During the reign of Abu Bakr he also participated in the Yamama war, losing an ear here. Umar appointed him as governor of Kufa. He also participated in the Battle of Nihawand and the conquest of Khuzistan. Ammar was one of those who accused Uthman of nepotism and he was one of those who threatened him because he had exiled Abu Dharr in *Rabadha*. However, Uthman sent him to Egypt during the troubles as an inspector. Again, during the confusion of Uthman’s rule he was sent to Egypt as an inspector. He buried Ibn Mas’ud when he died without informing Uthman. In our opinion, from the very beginning, the reason why he was close to ‘Ali and those who ‘Ali relied on was that Ammar was very close with the Prophet’s family. In our opinion, the reason why he had been close to ‘Ali and the people he trusted was that Ammar had, from the very beginning (during the Djahiliya period) had close relationships with them.⁷³ As Reckendorf asserted, he had “excellent knowledge of the traditions”, he had “great piety” and “his devotion to Islam” meant that he was close to the c’Aliph in every period. Due to his devotion to ‘Ali he “was brought to the head of the Kufah *Qurra* group.” Why he is accepted as being of the *Qurra* is not clear. Whatever Ammar b. Yasir’s religious characteristics are it must be because he was “an old friend” of ‘Ali. There is no information about Ammar being of the *Qurra* at the beginning. ‘Ali’s formation of a separate unit for *Qurra*, with the appointment of Ammar as the head of this is a matter that needs to be considered.

That **MIS’AR B. FADAKI al-TAMIMI** was appointed by ‘Ali to the “Kufan Qurra and People of Basra” in Siffin was only recorded by Ibn al-Athir. If this is correct, Mis’ar b. Fadaki al-Tamimi was a prominent citizen in both cities. However, after Siffin he is only

⁷² *TMD*, XL, 66-99 ; Kahhale, *Mu’jam Qabail al-Arab*, II, 689 ; III, 957, Bayrut, 1997 ; Ibn al-Athir, *al-Kamil*, II, 208 ; Tabari, II, 187, 204 ; *TMD*, XV, 326 ; Baladhuri, *Futuh al-Buldan*, I, 273

⁷³ *TMD*, XLIII, 348-483; *EF*², H.Reckendorf, “Ammar b. Yasir b. Amir b. M’Alik” I, 448

recorded as "the leader of the Basran Kharidjites" (500 people). While leader of this group he was commander of the troop that killed the son and wife of Khabbab b. al-Aratt (one of the earliest Meccan Companions). He called 'Ali to Allah's book, that is, he believed that 'Ali had apostatized. He has never been recorded in any biographical collection, and thus cannot be accepted as a companion. He is only recorded in history books. In addition, his son was a Qadari (politically opposed to the Umayyads) and a conversation between him and Amr. b. al-'Ala has been recorded.⁷⁴

YAZID B. QAYS (ARHAB (HAMDAN)) was the great leader of the Hamdan tribe. He was the person who was appointed deputy in the place of Nuaym b. Mukarrin during the second conquest of Hamdan. During the rule of Umar his name appears as *amil* of Ahwaz. It can be understood that he was a child when Prophet died. He refused Said b. As, the Kufah governor of Uthman and went to the head of the Kufans (acting together with Ahstar). As he went to the head of the Kufan *Qurra*, then he must have been one of them. He grabbed the banner in Djamal and did not lose it. He was sent by 'Ali to Madain and Juha, as well as being governor in Isbahan, Rayy and Hamadan. In addition, he gathered taxes when governor and sent it Muawiyah (in the period after Siffin). There are reports that he was the chief of security. As this many duties are recorded we can understand that Yazid b. Qays must have been someone whom 'Ali trusted. He was closely related to Ibn Masud and narrated from him. The people of Kufah narrated from Yazid b. Qays. He was a member of the delegation that 'Ali sent to Muawiyah. He was generally with Ashtar.⁷⁵

Shaban states that **ABD ALLAH B. KAYS (ABU MUSA el-ASH'ARI)**, a famous companion, had close relationships with the *Qurra* but in the sources it is stated that he was of the "*qurra* and *fugaha* of the companions". In the sources and in Vaglieri's article there are a few interesting matters: 1. Abu Musa al-Ash'ari was much loved by the people of Kufah (despite the fact that there were very few **members** of the Ash'ar tribe in Kufah) and 2. even though at the very beginning of 'Ali's c'Aliphate, when he was governor of Kufah, the Kufans swore allegiance to 'Ali, that is the c'Aliphate, he later tried to maintain his own distance and that of the Kufans from the struggle between 'Ali and Aisha. These two factors appear as **the two most important points**. In particular, on the matter of failing to abstain from taking sides, the fact that he is connected to a hadith that he said he had heard from Prophet Muhammad ("There will be instigation, those who sit will be more blessed than those who participate, those who participate will be more blessed than those who deviate, those who deviate will be more blessed than those who take up arms....") makes such a stance seems

⁷⁴ Abu Muhammad al-Zahiri, *el-Muhli*, XI, 301-302, Bayrut, Dateless ; Makdisi, *al-Bad' wa al-Tarikh*, V, 137, Port Said, Dateless ; Ibn Kathir, *al-Bidayah wa al-Nihayah*, VII, 274, Bayrut, Dateless ; TMD, LXII, 430 ; Ibn al-Athir, *al-Kamil*, III, 175, 193, 215 ; Ibn al-Djawzi, *al-Muntazam fi Tarikh al-Muluk wa al-Umam*, V, 121, Bayrut, 1358 ; Ibn Khaldun, *Tarikh*, II, 638 ; Tabari, *Tarikh*, III, 101, 116, Bayrut, Dateless ; Khalifa b. Khayyat, *Tarikh*, I, 197, Dumaşk, 1397 ; Dhahabi, *al-Ibar fi Khabar man Ghabar*, I, 44, Kuveyt, 1984 ; Asqalani, *Lisan al-Mizan*, V, 379 ; Bayrut, 1986 ; TMD, LXVII, 111 ; Ibn Qutayba, *Gharib al-Hadith*, II, 257, Bağdad, 1397

⁷⁵ Ibn Hibban, *Thiqat*, V, 534 ; Askalani, *al-Isabah*, VI, 702 ; Ibn al-Athir, *al-Kamil*, II, 425 ; III, 39,40,133,172,178,203 ; Tabari, *Tarikh*, II, 536,537,641,642,644,650 ; III, 44,79,85,87,110,121 ; Yaqubi, *Tarikh*, II, 200 ; Andalusi, *Maqatal*, I, 72-75 ; Baladhuri, *Futuh al-Buldan*, I, 277, Bayrut, 1403

very logical. He was one who was religious and favoured by the prayer of Prophet Muhammad.⁷⁶ That is, it can be understood that this Companion's abstention from giving open support to 'Ali was completely grounded in religious reasons. In fact, in a decision he gave as arbitrator it is possible to see this religiosity. Moreover, it can be understood that there was deeply rooted affection between the Kufans and Abu Musa. Perhaps as there was no tribe to rely on in Kufah, this created a close relationship between the people and the governor; that is, perhaps Abu Musa relied on all the people of Kufah.

When the "*Hakamayn*" delegations were meeting, a group of *Qurra* came to MA'BAD (B. ABDALLAH) al-DJUHANI and demanded that he go to both 'Ali and Muawiya (to speak with them). From this event it should be safe to say that Ma'bad al-Djuhani was of the *Qurra*. Not much is known about him; he was one of the first *Qadariya* (opposed to the Umayyads), and if we accept that he was born before 20 AH, than his age appears to be the minimum level that fits into the parameters for our research. Traces of his "juridical competence" and his *fatwas* can still be found in the sources, and in particular, he "did not differentiate between prophetic tradition and the Sunnah of the caliphs" or his father's "Uthmani leanings." These characteristics seem to indicate a "moderate Muslim". As "we do not have any detailed information about his ideas" we can go no further in this.⁷⁷

CONCLUSIONS

This research was begun with the aim of making a contribution to Shaban and to hold some light to an obscure subject. His point of view seems to be very consistent. The matter he examined has partially enlightened a dark period. However, as the study progressed some deficiencies started to appear. For example, it is not possible to accept Shaban's proposal that the struggle between the tribes of Madinah and Hanifa (Yamama) after Prophet Muhammad's death was a struggle of "*ahl-al-qura*" (p.23) rather than one in which many Qur'an reciters, that is *Qurra*, died; in the sources the names of the Qur'an reciters who died in this battle are given. The fact that Umar was worried not about the martyrs, but rather about the loss of those who knew the Qur'an was normal. Moreover, as we have determined in the discussion section, the idea that they were "the sector who worked the lands of Sawad" (trustees) (p. 50-51) is not supported by any source. Shaban provides no evidence on this matter. Moreover, if we accept that a specific group was "working the land" (300-500 people), then those who worked outside the campaigns alone were the *Qurra* and they employed *dhimmi*.

These people, if there was such an independent sector "who worked the land", and we have found no indication of this in our research, would not logically be referred to in Arabic with such a simplistic appellation as "*ashab al-qura*" (people of the villages) when a definite term could easily have been designated to them. There is no evidence that over time this term

⁷⁶ Ibn Kathir, *al-Bidayah*, VIII, 60 ; Andalusī, *Maqatal*, I, 74-76, Katar, 1405 ; Bukhari, *al-Kuna*, I, 58, Bayrut, Dateless ; *Hilyat al-Awliya*, I, 257-64 ; Ibn Hibban, *Thiqat*, II, 277 ; *Tazkirat al-Huffaz*, I, 23-24 ; Dhahabi, *Siyar*, II, 380-402 ; *ET*², Vaglieri, "al-Ash'ari, Abu Musa, Ibn Kays", I, 695 ; Shaban, 118

⁷⁷ Dhahabi, *Siyar*, IV, 186 ; Josef van Ess, "Ma'bad b. Abd Allah b. Ukaym al-Djuhani" article, *ET*²

became confused by historians to become *ashab al-qurra*. Rather, our research has shown that from the very beginning these people were known as the *ashab al-qurra*.

Uthman's widening of the *sawafi* lands, that is taking under his own control more and more section of the wealth that Umar had appropriated from the ummah, agitated everyone, not just the *Qurra*. Let us accept for just a minute what Shaban says as being accurate and assume that the *Qurra* were the sector that worked the land. Shaban is of the opinion that the *Qurra* were the most upset by this new practice implemented by Uthman. It is a well-known principle that the most rational method when wealth changes hands is to change the existing personnel to the minimum degree possible. In this way, the value of the existing administrators increases. The sector that would see the least harm from such a practice would be the *Qurra*, if they were indeed people who tended the land. However, Shaban says that it was as if "the land had slipped from their hands" (p. 68).

Shaban connects the fact that Hujr b. Adiyy and his friends opposed the Umayyads during the period of Muawiyah has to them being *Qurra* and to the continuation by Muawiyah of Uthman's *Sawad* policy (p.89). In fact, the single event that has been noted concerning these 14 people being of the *Qurra* occurred much later and is related to a completely different person. It is not possible to accept this as evidence from a historical point of view.⁷⁸

In addition, Shaban is of the opinion that the dispute of this important sector with the caliphate was rooted solely in economic factors. This is a very common trend in post World War II economic historiography. Ashtar's banning Said b. al-As from entering the city is rooted in the belief that Said would talk with the caliph to lower the salaries of his soldiers. But all the records of this period are full of people opposed to Uthman. In this matter there is a direct relation with Uthman's actions, yet all of the complaints against Uthman were not economic. Moreover, those who opposed him were not only the *Qurra*. Thus, all those who came as far as Madinah, opening the way to his murder were not from the *Qurra*. Our research into this matter will soon be concluded.

Then, who were the *Qurra*? Why were they called *Qurra*?

In our research in total 30 people were studied (other than the research carried out on the meaning of the word *Qurra*). In this research there was certainly no one found who could be said to have definitely not participated in the first conquests. Even though there is no information about the governor of Basra Abd Allah b. Amir and the group of five people he met with, as they were the particular subjects of the governor's request it is very clear that they were among the eldest residents of the city. Thus, one of the most definite conclusion at which we can arrive is that this sector of society was formed of those who participated in the first conquests.

⁷⁸ Tabari, *Tarikh*, III, 319

In addition, other than a five-person group (to discuss these as before Siffin is normal) and Yazid b. Miknaf, Ubayda (b. Qays?) b. Amr al-Salmani, Abd Allah b. 'Utba b. Mas'ud and Umayr b. Dabi, all the people we have studied participated at Siffin (with 'Ali).

According to Muslim perception the fact that these people participated in the battle does not necessarily mean that they were soldiers. To struggle in the name of the religion – even if it is the last resort – is a completely normal thing for every Muslim. Therefore, among these people whom we have investigated there are seven people whom we can call soldiers ('Amr b. Zurara, Kumayl b. Ziyad, Ashtar, Shurayh b. Awfa, Jundab b. Zuhayr, Abd Allah b. Budayl, and Yazid b. Qays). That is, it certainly cannot be said that the *Qurra* were a military group.

Among those so discussed the number who are scholars or religious men is much greater. This is in keeping with the idea that we expressed in the previous paragraph. Other than a few people who we could consider as being superficially committed to Islam, it is perfectly clear that all the people here were deeply committed to their religion. It seems possible to arrive at the conclusion that devotion to the religion was the way to rise in society was something that was accepted in every sector of Muslim society in this early period. Devout religiosity is different according to Islamic perceptions from that according to Christian perceptions. Within a devout Muslim society it is expected that everyone speaks the truth and combats against wrongs to the extent that they can. Muslims are expected to be active.

When one looks at the tribal distribution, if we exclude those from Nakha', then it is possible to arrive at the interesting conclusion that there was nearly one person from every tribe. Possibly this may taken as support of Hinds idea that Umar's designation a *qâri'* to every tribes to recite *surat al-anfal* during wars(p.358).

Abd Allah b. Wahb al-Rasibi and Abd al-Rahman b. Muljam are a couple that are striking in almost all the research; not only did they participate in the first conquests and Siffin, but both became Muslim not when Prophet was alive, but after he died. That is, we can assume that they had a "complex of having lagged behind". It is probably due to this that there are reports about how much each of them prayed (so much that it struck people as odd). In addition, the fact that Abd al-Rahman b. Muljam recommended to Umar that he collect up records of the Qur'an is a bit strange. Moreover, perhaps it is due to this same complex that he joined the *khardjites* against 'Ali after the *tahkim*.

Kumayl b. Ziyad, Sa'sa'a b. Suhan, Jundab b. Zuhayr, 'Ubayda b. 'Amr, Alkama b. Qays and Adiy b. Hatim were well respected people accepted by all, due to their knowledge or renown.

Due to the reasons listed above, it becomes clear that we cannot call this sector "*sufaha*". Other than a few frivolous people (Dhu al-Khuvaysira and Abd Allah b. Wahb, and perhaps Umayr b. Dabi) there is no one whom we could call dissolute.

The idea expressed in al-Rafi'i's *Sharh al-Kabir* of "some Iraqis who did not accept some actions of Uthman and accused him of such actions were known as *Qurra* because of their recitation of the Qur'an and their devotion to prayer"⁷⁹ is clearly only applicable to a few of these people. In much later periods the confusion about the era of Uthman continued to make itself apparent.

Overall, as a conclusion it can clearly be understood that the *Qurra* were "people with advanced knowledge of Islam". However, their knowledge, did not prevent them from being involved in other activities. In particular, at the beginning of this formative period they were not paid any extra fee for their advancements in Islamic knowledge. Perhaps these people had skills by which to earn a living, or they participated in the military campaigns. The formation of the *ulama* sector in Muslim society belongs to a much later era. In this period it was normal for military service and education to go hand in hand.

When we examine the matter as to why they were known as the *Qurra* and not the more common Arabic phrases of "ulama" "mu'allim" or "alim", we must remember that the only source of information to be read at that time was the Qur'an. The meaning of Arabic root *q-r-'a* is to "recite" as well as "to read". Any other source at that time was almost completely oral and this sector was able to memorize this information. To be able to read the Qur'an – no matter how much literacy had increased during the lifetime of the Prophet, perhaps it had slowed down a bit due to the military activities – was not something everyone could do. Of course, due to the prayers everyone had memorized certain sections of the Qur'an, but it is still not possible today for every Muslim to completely comprehend the entire Islamic system as a whole, or even to be able to carry this out on a superficial level. Were the *Qurra* able to do this? As far as can be understood, not all of them, but it seems possible to say that all of them were some sort of "instructor" at some level in their tribes. They had the trust of knowledgeable people, and thus they were not looked down upon by anyone. This could have been a factor in their opposition to Uthman. The period that is being studied is one in which the speed of the conquests and the speed at which information about Islam was spreading among the people were expected to be kept in balance. It can thus be understood that when people said "Qurra", they were actually saying "informed, knowledgeable person". Many of the Prophets words were orally reported, with only a few being written down; these were widely dispersed, with every Companion knowing a great number of hadiths. The only "concrete" source of information was still only the Qur'an.

However, it is very clear, that these people were not a separate, homogenized sector of society. Important Companions who had the ability to instruct, like Ibn Mas'ud, Salman al-Farisi, Abu Dharr, Abu al-Darda and the fact that they had close relationships with those they had educated makes it clear that these were knowledgeable people. Their opposition to Uthman was a result of not only their knowledge but also of being affected by the disagreement among leading companions. We will try to demonstrate this in our research on the era of Uthman.

⁷⁹ Shawkani, *Nayl al-Awtar*, VII, 339, Bayrut, 1973